

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ВОЛИНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЛЕСІ УКРАЇНКИ
ФАКУЛЬТЕТ ФІЛОЛОГІЇ ТА ЖУРНАЛІСТИКИ**

Кафедра полоністики і перекладу

На правах рукопису

Денис Іванович Макарчук

**ФЕЙЛЕТОННА ПРАКТИКА ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ У
КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОЇ КРИТИКИ ТА ПУБЛІЦИСТИКИ**

Спеціальність: 035 Філологія

Освітньо-професійна програма: Мова та література (польська). Переклад

Робота на здобуття освітнього ступеня «магістр»

Науковий керівник:
ВАСЕЙКО ЮЛІЯ СВЯТОСЛАВІВНА,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри полоністики і перекладу

РЕКОМЕНДОВАНО ДО ЗАХИСТУ

Протокол № _____
засідання кафедри полоністики
і перекладу
від _____ 2025 р.

Завідувач кафедри
Доктор філологічних наук, професор
Сухарєва С. В. _____

ЛУЦЬК–2025

АНОТАЦІЯ

Макарчук Д. І. Фейлетонна практика Віслави Шимборської у контексті літературної критики та публіцистики. Магістерська робота на здобуття освітнього ступеня магістра. Спеціальність: *035 Філологія*. Освітньо-професійна програма: *Мова та література (польська)*. Переклад. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2025. 73 с.

Актуальність дослідження зумовлена тим, що творчість Віслави Шимборської як фейлетоністки не має достатнього висвітлення в українському літературознавстві часто опиняється поза увагою через домінування її поетичного образу. Період 1968–1973 років є показовим: саме тоді формується впізнавна поетика циклу «*Lektury nadobowiązkowe*», де книжка стає поштовхом для ширшої розмови про літературу, мову, науку, природу, історію та повсякдення.

У фейлетонах Шимборської 1968–1973 років розглянуто їхню тематику, що поєднує літературу, культуру, науку й філософію; композицію з цілісним викладом думки; мовні засоби, відзначені точністю й простотою; а також стратегії взаємодії з читачем, побудовані на іронії, прикладах і риторичних запитаннях. Результати аналізу показали, що у своїх фейлетонах Шимборська порушувала найактуальніші суспільні, культурні й етичні проблеми доби, водночас демонструючи здатність поєднувати іронічну дистанцію з з уважним і щирим ставленням до людини.

Наукова новизна роботи полягає в цілісному аналізі фейлетонів Віслави Шимборської 1968–1973 років як окремого простору інтелектуальної комунікації та доведенні, що ці тексти виконують функцію форуму для її етичних і філософських роздумів. Практичне значення дослідження може бути реалізовано в освітніх програмах з польської літератури ХХ століття, публіцистики та стилістики, а також у програмах з медіаграмотності та журналістики.

Ключові слова: Віслава Шимборська, фейлетон, «*Lektury nadobowiązkowe*», публіцистика, рецензії, аналіз.

ABSTRACT

Denys Makarchuk. Wisława Szymborska's Feuilleton Practice in the Context of Literary Criticism and Journalism. Master's thesis for the degree of Master of Philology. Specialty: *035 Philology*. Educational and professional program: *Language and Literature (Polish). Translation*. Lesya Ukrainka Volyn National University. Lutsk, 2025. 73 p.

The relevance of this study is due to the fact that Wisława Szymborska's work as a columnist has not been sufficiently covered in Ukrainian literary studies and is often overlooked due to the dominance of her poetic image. The period from 1968 to 1973 is indicative: it was then that the recognizable poetics of the cycle “Lektury nadobowiązkowe” (Optional Readings) took shape, where the book becomes only a pretext for a broader conversation about literature, language, science, nature, history, and everyday life.

Szymborska's feuilletons from 1968–1973 are examined in terms of their themes, which combine literature, culture, science, and philosophy; composition with a coherent presentation of ideas; linguistic means characterized by precision and simplicity; as well as strategies for interacting with the reader based on irony, examples, and rhetorical questions. The results of the analysis showed that in her feuilletons, Szymborska raised the most pressing social, cultural, and ethical issues of the time, while demonstrating an ability to combine ironic distance with deep humanistic compassion for people.

The scientific novelty of the work lies in the comprehensive analysis of Wisława Szymborska's satirical pieces from 1968–1973 as a separate space for intellectual communication and the demonstration that these texts serve as a forum for her ethical and philosophical reflections. The practical significance of the research can be realized in educational programs on 20th-century Polish literature, journalism, and stylistics, as well as in programs on media literacy and journalism.

Keywords: Wisława Szymborska, feuilleton, «Lektury nadobowiązkowe», journalism, reviews, analysis.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ I. ПУБЛІЦИСТИЧНА ТА КРИТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ	9
1.1. Віслава Шимборська у медійному просторі: ключові факти та контексти	9
1.2. Початки публіцистичної та літературно-критичної діяльності мисткині	22
Висновки до Розділу I.	30
РОЗДІЛ II. ВІСЛАВА ШИМБОРСЬКА – НА ПЕРЕТИНІ ЛІТЕРАТУРНИЙ КРИТИКИ І ПУБЛІЦИСТИКИ	32
2.1. Фейлетон у системі публіцистичних жанрів: функції та комунікативні стратегії	32
2.2. Критерії та механізми відбору книжок для фейлетонів Віслави Шимборської	38
Висновки до Розділу II.	46
РОЗДІЛ III. ФЕЙЛЕТОННА ТВОРЧІСТЬ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ: ПОЕТИКА, СТИЛЬ І ТЕМАТИЧНІ АКЦЕНТИ	48
3.1. Поетика та стилістичні домінанти фейлетонів Віслави Шимборської	48
3.2. Тематичний і жанровий аналіз фейлетонів 1968-1973 років	55
Висновки до Розділу III.	65
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	71

ВСТУП

У літературознавчих джерелах фейлетон визначають як твір, що одночасно інформує й оцінює події, явища чи тексти, і формулюють його так: «Felieton – utwór publicystyczno-dziennikarski o tematyce społecznej, obyczajowej lub kulturalnej, posługujący się środkami prozy fabularnej» [33, с. 579]. Для нього характерні актуальна тема, виразна авторська позиція, поєднання факту й коментаря, а також інтонації іронії, парадоксу та легкої самоіронії. У пресі ХХ століття фейлетон виконував одразу кілька функцій: інформував, пояснював, розважав і водночас спонукав до роздумів, переносючи увагу з окремого явища на ширший культурний чи етичний контекст.

У польському медійному просторі фейлетон має сталу традицію: він формував стиль мислення про культуру, літературу та повсякденність, а газета чи тижневик ставали місцем регулярного діалогу автора з аудиторією. Газетна рубрика задавала і ритм, і формат: лаконічність, чітка композиція, інтелектуальна гра з читачем, інтертекстуальні натяки, приклад і риторичне запитання як способи підвести від часткового до загального.

У цьому контексті фейлетони Віслави Шимборської посідають особливе місце. Відома насамперед як поетеса, мисткиня протягом десятиліть вибудувала виразну фейлетонну поетику. Її цикл «Lektury nadobowiązkowe» перетворює відгук на книжку на інтелектуальний жест: від конкретної публікації — до ширшого висновку про літературу, науку, історію, мову чи моделі мислення. Таким чином фейлетон стає для авторки не стільки «рецензією», скільки майданчиком етичної й філософської рефлексії над добою та людським досвідом.

Актуальність дослідження. Попри всесвітню популярність поезії Віслави Шимборської, її фейлетонна спадщина тривалий час лишалася в тіні та майже не осмислювалася в україномовному літературознавчому дискурсі. Цикл «Lektury nadobowiązkowe» (1967–2002), зокрема публікацій 1968–1973 років, демонструє формування впізнаваної поетики авторки. Саме фейлетон

стає для Шимборської не лише рецензійним форматом, а й майданчиком етичної та філософської рефлексії над текстом, способом мовно-риторичної взаємодії з читачем та синтезу «високого» і «повсякденного». Актуальність нашої магістерської роботи визначається потребою системно описати ці жанрово-стильові риси, тематичні поля й риторичні стратегії, зіставити їх із соціокультурним контекстом 1968–1973 років.

У роботі ми посилаємося на низку дослідників, що присвятили свої наукові доробки вивченню біографії та творчості Віслави Шимборської. Серед науковців можемо виділити А. Зажицьку, А. Войцеховську, І. Щепаньковську, М. Петшак, М. Войтак, Е. Глембіцьку, В. Маціонга, Р. Єдлінського та С. Кондек.

Наукова новизна роботи полягає у створенні цілісної україномовної моделі аналізу фейлетонів Шимборської 1968–1973 років. Простежено, як влучний початок фейлетону разом із компактною композицією формують смислову динаміку тексту. Відтворено логіку добору книжок, на які реагує авторка, та механізм переходу від конкретного читання до ширших культурних узагальнень. Також показано, що фейлетони цього періоду стають важливим простором для її етичних та філософських міркувань, тісно пов'язаних із інтелектуальним контекстом епохи.

Метою дослідження є аналіз вибраних фейлетонів Віслави Шимборської 1968–1973 років і також визначення того, як фейлетон стає для неї важливим медіумом інтелектуального діалогу з читачем і рефлексії над щоденними культурними та соціальними подіями. Відповідно до мети передбачено виконання таких завдань:

1. дефінювати поняття фейлетону та окреслити його функції у польській пресі другої половини ХХ ст.;
2. описати стан дослідження «*Lektur nadobowiązkowych*» у польській та українській науці;
3. схарактеризувати добір книжок і читацькі пріоритети Шимборської в рубриці;

4. проаналізувати тематику фейлетонів (література, культура, історія, природа/наука, мова, освіта);
5. розглянути композиційні моделі (одноабзацність, влучний початок, динаміка переходів, дотеп і дигресія);
6. простежити мовно-стилістичні засоби (лексична точність, прозорість синтаксису, уникання зайвих запозичень, іронія);
7. описати риторичні стратегії взаємодії з читачем (апеляція, запитання, приклад, парадокс, інтертекст);
8. співвіднести текстові стратегії з функціями фейлетону (інформаційною, освітньою, критичною, рефлексивною, згуртувальною) і з контекстом доби;
9. узагальнити здобуті спостереження у вигляді моделі інтерпретації фейлетону Шимборської.

Об'єктом дослідження є фейлетонна спадщина Віслави Шимборської. **Предметом дослідження** є тематичні, поетикальні, композиційні та мовно-риторичні особливості фейлетонів Шимборської 1968–1973 років, а також їх інтерпретативні та комунікативні функції (зокрема як простір етичних і філософських міркувань).

Матеріал дослідження є вибірка фейлетонів Шимборської за 1968–1973 роки, опублікованих у виданнях «Życie Literackie», «Pismo», «Gazeta Wyborcza», а також їх передрук у збірці «Wszystkie lektury nadobowiązkowe».

Теоретичне значення роботи полягає в уточненні жанрового статусу фейлетонів Віслави Шимборської: досліджено, що вони функціонують не як рецензії, а як інтерпретаційні есеї, у яких конкретна книга слугує приводом для постановки й узагальнення суспільних, культурних та етичних проблем.

Практичне значення дослідження полягає у можливості його безпосереднього застосування в освітніх програмах з польської філології, компаративістики, літературної критики, журналістики та медіакомунікацій, редагування і перекладу. Результати роботи можуть бути використані під час

вивчення творчості Віслави Шимборської, зокрема її публіцистичної діяльності, у курсах із історії польської літератури ХХ століття, аналізу художнього тексту, жанрології та інтерпретації медіатекстів. Практичний матеріал дослідження може стати основою для розробки навчальних завдань, спрямованих на розвиток аналітичного мислення, уміння працювати з публіцистичним текстом та виявляти його підтексти. Крім того, результати дослідження можуть бути використані у викладанні курсів із публіцистики, культурної журналістики та медіастилістики, а також у практичній діяльності редакторів і перекладачів.

Апробація результатів дослідження та публікації. За матеріалами магістерської роботи підготовлено і виголошено доповіді на Фестивалі науки Волинського національного університету імені Лесі Українки (травень 2025 р.) й міжнародному семінарі «*Stan i perspektywy dydaktyki języka polskiego w szkołach średnich i wyższych*» (жовтень 2025 р.).

Структура та обсяг роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків до кожного розділу, загальних висновків та списку використаних джерел. Загальний обсяг дослідження становить 73 сторінок, 70 з яких – основного тексту.

РОЗДІЛ І. ПУБЛІЦИСТИЧНА ТА КРИТИЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ

1.1. Віслава Шимборська у медійному просторі: ключові факти та контексти

Віслава Шимборська — відома польська поетеса, есеїстка та літературна критикиня, чиє ім'я посідає важливе місце в європейському культурному просторі. Хоча мисткиня зверталась до різних форм висловлення, справжнє визнання принесли саме її поетичні твори. Шимборська створила своєрідний поетичний світ, у якому інтелектуальність поєднана з емоційною глибиною, а роздуми над філософськими, моральними й етичними питаннями подані через вражаюче прості та водночас глибоко оригінальні образи. Такий стиль письма забезпечив їй широку читацьку прихильність та міжнародну славу.

У 1996 році поетеса була відзначена Нобелівською премією з літератури — нагородою, що підтвердила глобальне значення її творчої спадщини. Дослідники неодноразово підкреслюють, що Шимборська залишалася надзвичайно скромною людиною, попри масштаб популярності. Як зазначає Сильвія Кондек, реакція поетеси на присудження премії стала показовою для розуміння її характеру: друзі згадують, що вона прийняла цю новину дуже стримано, без пафосу, з властивим їй почуттям міри й самоіронії. Дослідниці життя і творчості Віслави Шимборської, Йоанна Щесна та Анна Біконт, занотували: «3 października 1996 roku Wisława Szymborska w swoim pokoju w Domu Pracy Twórczej Astoria w Zakopanem pisała akurat wiersz, kiedy wywołano ją do telefonu. Dzwonił pracownik Akademii Szwedzkiej, aby zawiadomić oficjalnie, że dostała Nagrodę Nobla. Odpowiedziała, że nie wie, co robić w tej strasznej sytuacji – „nawet w Tatry uciec nie mogę, bo jest zimno i pada deszcz» [9, с. 204].

Як підкреслював Міхал Русінек, який багато років був секретарем поетеси, саме він став свідком розмови, що відбулася того дня між Шимборською та Чеславом Мілошем. Мілош привітав її з присудженням

Нобелівської премії та делікатно нагадав, що на неї чекає виступ із нобелівською лекцією. Шимборська ж, як згадує Русінек, відреагувала у своєму звичному стриманому й іронічному тоні, зазначивши, що воліла б говорити про інших, а не про власні успіхи: «„Jedna rzecz jest u ciebie cudowna: ty naprawdę nie jesteś zarozumiała”. „Bo ja nie mam powodu” – odpowiada szybciotko WS» [20, с. 8].

До моменту, коли поетеса отримала Нобелівську премію з літератури, за 73 роки вона погодилася лише на десять інтерв'ю, і більшість із них були короткими. У таких розмовах Шимборська майже не вдавалася до точних біографічних подробиць, не називала дат і не прагнула створити розгорнутий автобіографічний наратив. Вона неодноразово наголошувала, що ключова інформація про неї — у її поезії, адже саме там відображені її світогляд, інтелектуальні пошуки й ставлення до життя.

Разом із тим Шимборська не приховувала причин своєї нехоті до публічності. У різних бесідах вона підкреслювала важливість особистого простору та внутрішньої автономії, пояснюючи, що надмірне відкривання себе може лише нашкодити: «Zwierzanie się publiczne to jest jakieś gubienie swojej własnej duszy. Coś trzeba zachować dla siebie. Nie można tak wszystkiego rozsiewać» [1, с. 5]. У цій позиції виразно проступає її переконання, що певні речі повинні належати лише людині та її найближчому колу, а не широкій аудиторії.

У своїх міркуваннях Шимборська неодноразово підкреслювала, що далеко не кожен особистий досвід має ставати частиною публічного простору. На її переконання, пам'ять про близьких людей, так само як і ключові події життя, є інтимною сферою, що перебуває у постійному, незавершеному розвитку. Поетеса наголошувала на цьому, пояснюючи власну позицію так: «Wbrew panującej teraz modzie nie sędzę, żeby wszystkie wspólnie przeżyte chwile nadawały się do wyprzedaży. Niektóre przecież tylko w połowie są moją własnością. Ponadto jestem wciąż przekonana, że moja pamięć o bliskich nie jest jeszcze zamknięta w ostatecznym kształcie. Często rozmawiam z

nimi w myślach, a w tych rozmowach padają nowe pytania i nowe odpowiedzi» [1, с. 5].

Підбиваючи підсумок власним поглядам на межі саморозкриття, Шимборська іронічно окреслювала те, що дозволено, а що варто залишити за завісою приватності. Вона зазначала, що може сказати про себе зовсім небагато, і робила це максимально відсторонено, адже все інше, за її словами, належить до особистого простору: «Cóż poradzę, tylko tyle mogę o sobie, i to dosyć bezosobowo, ale proszę zrozumieć, cała reszta, małowiele, to sprawy prywatne, moje, twoje, jego... Takie teczki zastrzeżone. Czyli nic do opowiadania» [1, с. 5].

Звертаючись до широкого кола досліджень, присвячених життєвому та творчому шляху Віслави Шимборської, доцільно окреслити декілька основних біографічних моментів, що формували її особистість. Майбутня поетеса народилася 2 липня 1923 року неподалік від Познані — у містечку Курнік, куди її родина переїхала із Закопаного. Оскільки їхній дім стояв на межі між Курніком і Бнином, у подальшому обидва ці населені пункти вважалися місцем її народження [1, с. 39].

Пізніше, отримуючи почесний докторат в Університеті імені Адама Міцкевича, Шимборська сама згадувала про цей край із великою теплотою, наголошуючи на його впливі на формування її ранніх вражень про світ: «Urodziłam się na ziemi wielkopolskiej. I tutaj, na tej ziemi, odnajduję za każdym razem swoje pierwsze ujrzenie w życiu krajobrazy. Tutaj było (i jeszcze jest, choć mniejsze) moje pierwsze jezioro, pierwszy las, pierwsza łąka i chmury. A to zalega w pamięci najgłębiej i chronione jest w niej jak wielka, uszczęśliwiająca tajemnica» [1, с. 5].

Ім'я Віслава, під яким поетесу знає весь світ, насправді було для неї не першим, а другим за офіційними документами. Використовувати його вона почала вже у дорослому віці. Після народження Шимборська отримала три імена — Марія Віслава Анна. У родинному колі та шкільному середовищі її називали зовсім інакше, про що свідчать спогади: «Ichna, Ichnusia – tak przez

całe dzieciństwo, szkołę powszechną i gimnazjum rodzina, koleżanki, nauczyciele mówili na Wisławę, która tak naprawdę na pierwsze imię miała Maria, stąd Marychna i Ichna» [1, с. 49].

Батьки майбутньої поетеси — Анна з родини Роттермундів та Вінцент Шимборський — працювали в маєтках графа Владислава Замойського, виконуючи адміністративні обов'язки. Анна служила в канцелярії й одружилася у віці двадцяти восьми років. Дослідниці Йоанна Щесна та Анна Біконт підкреслюють надзвичайну ретельність Вінцента Шимборського у виконанні службових завдань, наводячи такий опис: «Szyborski skrupulatnie i drobiazgowo informował hrabiego o wszystkim, co się działo w jego dobrach. O zalesianiu оголоconych przez poprzednich właścicieli z drzewostanu zboczy, o halnym, który zważył piętnaście tysięcy świerków, o funkcjonowaniu papierni i tartaku, o kłopotach z robotnikami, o finansowaniu założonego przez matkę hrabiego generałową Zamoyską Zakładu Pracy Domowej Kobiet» [1, с. 49].

Родина Шимборських переїхала до Торуня після того, як батько поетеси завершив службу й вийшов на пенсію. Проте життя в цьому місті тривало недовго: вже у 1929 році сім'я залишила Торунь і перебралася до Кракова. У літературі трапляються й інші можливі дати переїзду — 1931 або 1932 роки, однак ці твердження були остаточно спростовані. Старша сестра поетеси, Навоя, звернувшись до архівних реєстраційних книг, підтвердила, що родина змінила місце проживання саме у 1929-му. Це уточнення підтримує й один із дослідників життя Шимборської, посилаючись на торунські виборчі списки, у яких подружжя Шимборських фігурує з 1925 по 1929 роки [1, с. 45].

Спершу навчання Віслави Шимборської відбувалося вдома: вона завершила перший клас у формі індивідуальної освіти, а вже 1930 року була зарахована до другого класу Народної школи імені Юзефи Йотейко, розташованої на вулиці Подвальній. У вересні 1935 року вона продовжила освіту в Гімназії сестер Урсулянок на вулиці Старовійській у Кракові — закладі, який здебільшого відвідували дівчата з доволі заможних родин. Про

соціальне середовище цієї школи свідчать численні спогади: «Krysia Potocka zajeżdżała pod szkołę bryczką zaprzężoną w parę koni. Anna Ciećkiewiczówna, córka znanego internisty doktora Mariana Ciećkiewicza (praktykował jeszcze w latach osiemdziesiątych w wieku lat stu), przyjeżdżała samochodem Opel Olimpia, ale ojciec wysadzał ją na ulicy Kopernika i ostatni kawałek drogi pokonywała piechotą» [1, с. 59].

З початком Другої світової війни сестри Урсулянки організували підпільні формації навчання, аби дівчата могли продовжувати освіту попри заборони окупаційної влади. Одну з таких таємних груп відвідувала й Віслава Шимборська разом із найближчими подругами — Янкою Кшиворжекою-Вітковською, Кристиною Гурською-Вендорф та Ренею Менттою-Міколайович. Заняття проходили у домі Рені, що розташовувався на території маєтку Потоцьких в Ольші, де її батько виконував обов'язки керівника [1, с. 68].

Навчання було організоване так, щоб не привертати уваги сторонніх: уроки проводили через день, і кожне заняття присвячувалося лише одному предмету. Для конспірації на столі завжди лежали приготовані гральні карти — на випадок раптової перевірки. Сестри Урсулянки, які брали на себе відповідальність за освітній процес, особливо часто викладали французьку мову та латину, інколи проводячи заняття й у монастирських приміщеннях.

Попри воєнні труднощі, навчальний курс охоплював основні дисципліни, за винятком співів, малювання, рукоділля та фізичних вправ — ті опинилися поза програмою. Навесні 1941 року Віслава успішно склала випускні іспити: письмові роботи з польської мови, математики та французької, а також усні з польської, французької, латини та історії. Анна Зажицька зазначала, що відсутні конкретні докази, які б підтверджували участь Шимборської в підпільній діяльності. Водночас є підстави припускати її присутність на зустрічах у кав'ярні Дому пластиків, де збиралися митці та літератори, а також на дискусіях, приватних зібраннях і виставах, які у воєнні роки організовували краківські підпільні театри.

Дослідниці творчості Шимборської наголошують, що в юності майбутня поетеса мала помітний інтерес до образотворчого мистецтва. Саме в цей період вона виконала низку ілюстрацій до підручника Яна Станіславського «First Steps in English». Станіславський, який у роки війни викладав англійську мову на підпільних курсах, мав широке коло учнів, а його навчальний посібник був надзвичайно популярним. Разом з групою знайомих видавців він підготував нове, нелегальне видання, яким продовжували активно користуватися й у післявоєнний час.

Пізніше, в інтерв'ю Адаму Михайлову для видання «Tygodnik Literacki», поетеса з легкою іронією говорила про своє давнє захоплення графікою. Вона відверто зізналася: «Tak naprawdę to chciałabym być karykaturzystą. Oczywiście dobrym, czyli kimś w rodzaju Stopki czy Sichulskiego. [...] Jeżeli komuś udaje się najbardziej oszczędną kreską uchwycić podobieństwo, a jednocześnie trochę pokpić – to budziło moją żywą zazdrość. Chciałabym cały świat obrysować – gdybym tylko umiała» [1, с. 392].

Невдовзі після заснування друкованого видання «Dziennik Polski» було створено щотижневий додаток «Walka», редакцію якого доручили Адаму Влодеку. Від 28 січня до 7 липня 1945 року «Walka» була єдиною у Кракові пресовим майданчиком молодшої літератури. У дослідженні ранньої творчості Шимборської Анна Зажицька наголошує, що «Walka» функціонувала як складова частина видання «Dziennik Polski». Хоч «Dziennik Polski» був краківським щоденником, видавець Єжи Борејша спершу прагнув перетворити його на газету загальнонаціонального масштабу. Публікація матеріалів у цьому виданні забезпечувала авторам широку читацьку аудиторію, що мало особливу вагу для дебютантів [41, с. 26]. Саме редакція та співробітники додатку «Walka» стали для Шимборської першим професійним літературним середовищем. У листі до видання «Dziennik Polski» з нагоди десятиріччя видання поетеса згадувала: «tutaj po raz pierwszy zaczęłam poważnie myśleć o poezji» [24, с. 10].

Перший публічний виступ Шимборської як поетеси відбувся 14 березня 1945 року, коли в літературному додатку «Walka» до «Dziennik Polski» з'явився її вірш «Szukam słowa». Редактор рубрики Адам Влодек, оцінюючи ці ранні спроби, охарактеризував авторку як «початкуючу примотворицю». Його відгук був доволі суворим: «Wiersze nie wyróżniały się niczym nadzwyczajnym – co więcej: były po prostu słabe. Tak słabe, że nie widzieliśmy możliwości wykorzystania żadnego z nich. Nie byliśmy zarazem w stanie skontaktować się z autorką, ponieważ po tej jednej wizycie w redakcji „Dziennika” nie pojawiła się ponownie, a adresu też nie pozostawiła» [35, с. 44].

Проте один із редакторів додатка, Вітольд Зехентер, помітив у цих віршах певну особливість і наполіг на тому, щоб хоча б один твір був опублікований. На критику щодо довжини вірша він відповів пропозицією зробити редакційні скорочення та надрукувати лише уривок. Завдяки цьому світ побачив перший друкований твір Шимборської — вірш «Szukam słowa»:

«Szukam słowa

Chcę określić ich jednym wyrazem

jacy – ?

Biorę słowa potoczne, ze słowników kradnę,

mierzę, ważę i badam –

Żadne

nie odpowiada.

Każde najodważniejsze – tchórzliwe,

każde najpogardliwsze – jeszcze święte.

Każde najokrutniejsze – nazbyt litościwe,

najbardziej nienawistne – za mało zawzięte.

To słowo musi być jak wulkan,

niech bije, rwie i strąca,
 jak straszliwy gniew Boga,
 jak nienawiść wrząca.

Chcę, niech jedno to słowo
 krwią będzie nasycone,
 niechaj jak mury kaźni
 pomieści w sobie każdą mogiłę zbiorową.
 Niech opisz ściąlej i wyraźniej
 kim byli oni – wszystko co się działo.
 Bo to co słyszę,
 bo to co się pisze –
 to jest za mało.
 Za mało.

Bezsilna nasza mowa,
 jej dźwięki nagie – ubogie.
 Szukam wysiłkiem myśli,
 szukam tego słowa –
 ale znaleźć nie mogę.
 Nie mogę» [26, c. 3].

Цей вірш відкриває читачеві погляд на сутність поетичного процесу, який постає як постійний пошук слова, здатного відобразити складність і суперечливість людських переживань. Намагання знайти «правильне» слово, яке охопило б повноту досвіду, стає метафорою не лише творчої праці поета, а й будь-якої спроби висловити те, що важко передати. Шимборська розмірковує над природою мови, звертаючи увагу на полісемію та внутрішню напругу значень, що часто конфліктують між собою: «najodważniejsze – tchórzliwe», «najpogardliwsze – jeszcze święte». Таким

чином поетеса демонструє, що навіть, здавалося б, найточніше слово не здатне повністю передати глибину людських емоцій.

У 1974 році Віктор Легович провів із Віславою Шимборською розмову в межах циклу радіопередач про письменників і поетів. Про свій перший вірш вона сказала: «do tej pory ten tytuł jest aktualny, bo poeci nie robią nic innego, tylko szukają słów» [27]. У своїх роздумах про літературну діяльність Шимборська неодноразово поверталася до образу слова як центрального елементу для осмислення власної творчості. Під час однієї з розмов із Міхалом Русінкем поетеса розкрила нетиповий аспект свого творчого процесу: «Wie pan, ale ja też słyszę głosy. Mnie się śnią słowa, zdania» [20, с. 78]. Про свій дебют Віслава Шимборська згодом писала: «W lutym 1945 przyszłam do redakcji z kilkoma wierszami. Nie znałam do tej pory nikogo, kto by te wiersze fachowo mógł ocenić i powiedzieć, czy są coś warte. [...] bardzo bałam się tej konfrontacji [...] ale do dzisiaj jestem przekonana, że gdyby ta moja pierwsza próba skończyła się klęską, nie odważyłabym się już nigdy po raz drugi pokazać komukolwiek swoich wierszy. Jednakże jeden z nich ukazał się w druku. Wychodził wówczas [...] cotygodniowy dodatek literacki „Walka” pod redakcją Adama Włodka [...] To było moje pierwsze środowisko literackie [...]» [1, с. 79].

За час існування додатка, який перестав виходити в липні 1945 року, Віслава Шимборська надрукувала ще чотири вірші — «Krucjatę dzieci», «*** (Świat umieliśmy kiedyś na wyrwyki) », «O coś więcej», «Pokój» — тематично пов'язані з війною та окупацією. Як підкреслюють дослідниці її біографії, лише один із них поетеса згодом включила до книжкового видання, саме цей вірш став першим у томі «Wiersze wybrane», що побачив світ майже два десятиліття потому у видавництві Państwowy Instytut Wydawniczy (PIW) [1, с. 79].

Описуючи діяльність додатка «Walka», Ева Гленбіцька зазначає, що конфлікт із головним редактором став причиною його закриття. Вона підкреслює: « [...] zespół zamierzał założyć własne, niezależne pismo, które miałoby, wobec odczuwanego przez młodych „bojkotowania” ich twórczości przez

starszą generację pisarzy, pozwolić na zrealizowanie aspiracji literackich, spełnić istotną rolę w zintegrowaniu grupy oraz wypracowaniu programu artystycznego» [6, с. 65].

У вересні 1945 року учасники додатку «Walka» випустили суспільно-літературний одноденник «Inaczej». Саме в цьому номері Шимборська опублікувала вірш «Janko Muzykant». Після цього молодих краківських авторів, пов'язаних із виданням «Inaczej», стали називати літературною групою «inaczejcy». Як зазначав Адам Влодек, під егідою «Walka» та «Inaczej» творили такі автори, як Роман Артимовський, Аквіліна Гавлик, Тадеуш Єнджалик, Тадеуш Кубяк, Станіслав Лем та Яніна Ліпська [41, с. 30].

Більшість членів групи мешкала в будинку на вулиці Крупничій, 22, який одночасно слугував осередком Професійного союзу польських літераторів (Zawodowy Związek Literatów Polskich), заснованого в серпні 1944 року в Любліні. Літературний клуб при ZZLP функціонував до 1950 року, забезпечуючи молодим авторам можливість обміну ідеями, спільного обговорення текстів і підтримання контактів із досвідченими літераторами. У 1940-х роках Шимборська брала участь у його діяльності спершу як молода поетеса, а згодом — вже як член Спілки польських літераторів [41, с. 31].

У двотижневику «Świetlica Krakowska» Шимборська також опублікувала нові вірші: «Fragment poematu», «Linie życia», «Zaduszki». Окремі раніше анонсовані тексти подано в оновлених версіях: «Krucjata dzieci» — як «Dzieci warszawskie», а вірш із інципітом «Znaliśmy kiedyś świat na wyrywki...» (***) — як «Wiedza o świecie» [41, с. 32].

У січні 1948 року поетеса розпочала співпрацю з журналом «Dziennik Literacki» — додатком до «Dziennik Polski», заснованим у березні 1947 року. У цьому виданні Шимборська опублікувала шість нових творів: «Pamięć o wrześniu 1939», «Pocałunek nieznanego żołnierza», «Pamięć o styczniu 1945», «Transport Żydów», «Zwycięstwo» та вірш «Niedziela w szkole». Саме останній із них викликав дискусію [41, с. 35].

Суперечка навколо вірша «Niedziela w szkole» була спровокована одним із полоністів — Яцеком Лукашевичем, який згодом став відомим дослідником сучасної літератури. До редакції надійшов лист, підписаний усіма учнями одного з його класів: „młodzież licealna oraz wychowujący ją w nowym państwie nauczyciel zarzucali poetce, że nie nadała za nowym kierunkiem, że pisze teksty niezrozumiałe i wsteczne” [12]. У листі зазначалося, що якби Шимборська, подібно до інших поетів, вживала простішу форму вираження, подібно до Маяковського, її поезію читали б і «Pastuchowie z Kaukazu», і «drwale z Komu», що, на думку авторів, допомогло б «bogacąc swój umysł i swoją świadomość klasową» [1, с. 80].

У відповідь розгорнулася дискусія «Jakiej poezji dziś potrzeba», яку підсумував Адам Влодек: «Literatura, jak trafnie sformułował to kiedyś Józef Stalin, ma być proletariacka w treści, narodowa w formie» [1, с. 80]. Таким чином соціалістичний реалізм утвердився в літературному житті Кракова як ефективний засіб поширення сталінської ідеології, покликаний повністю підпорядкувати мистецтво комуністичній владі. Цей період відзначався посиленням ідеологічного контролю та активним наступом соцреалізму: навіть порівняно скромний вірш Шимборської спричинив одну з найрезонансніших дискусій у літературному середовищі того часу. Під тиском критики поетеса майже на два роки припинила писати вірші [1, с. 80]. У проміжку між листопадом 1948 року та червнем 1950-го вона створила лише один вірш — «Szycie sztandaru» [41, с. 35].

У той час Шимборська готувала свій дебютний збірник. За словами Адама Влодека, він мав називатися «Wiersze». Критик Тадеуш Древновський, натомість, уважав за доцільне заголовок «Szycie sztandaru». Про це свідчить справа, яка зберігається в бібліотеці Спілки польських літераторів у Варшаві [1, с. 80]. Збірник так і не було опубліковано, імовірно, вірші, заплановані до нього, не відповідали соцреалістичним стандартам, ухваленими на Щецинському з'їзді літераторів у січні 1949 року.

У квітні 1950 року Віслава Шимборська разом із Адамом Влодеком вступили до Польської об'єднаної робітничої партії — політичної організації, яка була створена у 1948 році шляхом об'єднання Польської робітничої партії та Польської соціалістичної партії. Багато авторів сподівалися, що польський комунізм набуде «людського» обличчя та збережеться у контексті національної ідентичності. Однак невдовзі будь-які прояви партійного плюралізму практично зникли [1, с. 103].

У книзі, присвяченій Адаму Влодеку, «Godzina dla Adama», Шимборська описує свого чоловіка так: «Był w tych pierwszych latach gorliwym komunistą, przekonany, podobnie jak większość naszego literackiego pokolenia, że to ideologia posiadająca przepis na szczęście ludzkości. Wszyscy marnowaliśmy wyobraźnię (w najlepszych latach dla rozwoju pisarza) na produkowanie różnych agitek, choć nie mieliśmy wówczas uczucia, że coś w sobie niszczy. Uważaliśmy, że robimy, co trzeba, a jednocześnie w rozmowach i opiniach o poezji Adam nigdy nie stosował ideologicznych kryteriów. Oczywiście wszyscy wielbiliśmy Majakowskiego, ale równocześnie Apollinaire'a» [1, с. 103].

Вступ до Польської об'єднаної робітничої партії став одним із найспірніших рішень у житті Шимборської, яке досі оцінюють по-різному. У бесіді з Адамом Михайловичем поетеса згадувала свій складний досвід: «Po wojnie wydało nam się, że to, co się dzieje, jest lepsze. Naprawdę nie wszystko wiedzieliśmy. Byliśmy w pewnym sensie bardzo głupi i naiwni, ale też gardziliśmy na przykład rzeczami materialnymi, nie chodziło nam o urządzenie się, o posady. To zabrzmiało śmiesznie, ale ja z pogardą patrzyłam na moje koleżanki strojące się w balowe suknie – jak można! Tu się walczy o lepszy świat, jak można myśleć o jakiejś balowej sukience? Cechowała nas wielka ofiarność, marzyliśmy o rzeczach wielkich, chociaż wszystko to było podszyte tym, czego nie chciało się wiedzieć [...]. Wypełniałam swoje „wierszowane zadania” z przekonaniem, że robię dobrze. Jest to najgorsze doświadczenie w moim życiu» [1, с. 112].

У лютому 1952 року Шимборська написала вірш «Gdy nad kołyską Ludowej Konstytucji do wspomnień sięga stara robotnica», який посів друге

місце на конкурсі Міністерства культури і мистецтва. Згодом цей твір увійшов до її першої опублікованої збірки «Dłatego żyjemy», виданої в грудні того ж року кооперативом «Czytelnik». Через два роки, у травні 1954 року, вийшло друге видання, майже одночасно з новою збіркою Шимборської «Pytania zadawane sobie», яка привернула увагу як читачів, так і критиків [41, с. 41].

Після публікації збірок «Dłatego żyjemy» і «Pytania zadawane sobie», які здобули визнання та зацікавлення, Віслава Шимборська продовжила літературну діяльність, поступово відходячи від нав'язаних рамок соцреалізму. У 1957 році вона опублікувала збірку «Wołanie do Yeti», яка стала важливим етапом у її творчому розвитку, увиразнивши більшу міру художньої самостійності та критичне ставлення до реальності [41, с. 47].

Одним із ключових етапів у творчості Шимборської стала збірка «Sól» (1962), наклад якої у 1750 примірників засвідчив зростаюче зацікавлення її поезією. За цю книгу поетеса отримала Премію Міністра культури і мистецтв II ступеня [1, с. 413]. Упродовж 1960-х років Шимборська регулярно публікувалася в різних літературних журналах, зокрема в «Życie Literackie», де у співавторстві з Володимиром Маціонгом редагувала рубрику «Pocztą literacką» [43, с. 126]. У 1966 році з'явилася збірка «Sto rozcięć», тексти якої відзначаються сатиричними та іронічними роздумами про суспільно-політичну ситуацію [1, с. 414]. У 1970-х роках поетеса продовжила активну публікаційну діяльність: у 1972 році вийшов том «Wielka liczba», а у 1977 році було опубліковано його друге видання накладом 10 290 примірників [1, с. 415]. Збірка «Ludzie na moście» (1986) здобула визнання як видатний літературний твір десятиліття [1, с. 416]. У збірці «Koniec i początek» (1993) Шимборська знову звертається до тем пам'яті й втрати, зокрема у віршах «Kot w pustym mieszkaniu» та «Pożegnanie widoku», присвячених прощанню з Корнелем Філіповичем. Після здобуття Нобелівської премії поетеса видала том «Chwila», а 2003 року була номінована на премію «Nike». Наступні збірки включають «Dwukropek» (2005), присвячену темам любові та смерті,

та «Tutaj» (2009), де авторка розмірковує над взаєминами людини з природою та іншими людьми [1, с. 419].

Віслава Шимборська померла 1 лютого 2012 року у своїй квартирі в Кракові. Її смерть ознаменувала завершення надзвичайно продуктивної літературної кар'єри, що принесла поетесі світове визнання, численні нагороди та глибоку повагу читачів у різних країнах. За життя Шимборська створила тринадцять поетичних збірок, а загалом її творчий доробок налічує понад 350 віршів, перекладених більш ніж сорока мовами світу.

1.2. Початки публіцистичної та літературно-критичної діяльності мисткині

У двотижневику «Światlica Krakowska», що виходив під егідою Міністерства інформації та пропаганди, Шимборська виконувала обов'язки секретарки редакції та одночасно публікувала власні вірші й короткі театральні рецензії [1, с. 79]. На сторінках цього видання з'явилися нові тексти поетеси, зокрема «Fragment poematu», «Linie życia», «Zaduszki», а також раніше анонсовані твори, частково з редакційними змінами, серед яких «Krucjata dzieci», що була опублікована під назвою «Dzieci warszawskie», і *** (incipit: «Znaliśmy kiedyś świat na wyrywki...») у новій редакції під заголовком «Wiedza o świecie» [41, с. 32].

Основну дослідницьку увагу зосереджено на поетичній творчості Віслави Шимборської. Ірена Щепанковська у своїй праці аналізує мову нобелівської лауреатки у контексті її поезії, показуючи, як Шимборська опановувала слово та працювала з його значенням [22, с. 341]. Схожим чином Йоанна Грондзель-Вуйцік та Кшиштоф Скібський у збірці «Niepojęty przypadek» об'єднали статті, що висвітлюють різні аспекти творчого доробку поетеси [7, с. 474].

Окрім ліричної поезії, Віслава Шимборська займалася й іншими, менш відомими напрямками творчості, що також заслуговують на увагу. Поряд із поетичною діяльністю вона дедалі активніше працювала як журналістка та

публіцистка, виконуючи різноманітні завдання. Одним із перших періодичних видань, де Шимборська проявила себе саме як журналістка, став «Dziennik Literacki» — часопис із накладом 100–130 тисяч примірників, який популяризував польську й зарубіжну літературу. На його сторінках також обговорювали театральні, музичні та образотворчі явища, приділяючи увагу й народному мистецтву. Поетеса вела рубрику «Czytamy czasopisma» з липня 1948 до червня 1949 року. Паралельно вона співпрацювала з іншими виданнями: у серпні 1949 року в новоствореному часописі «Echo Tygodnia» Шимборська розпочала редакцію аналогічного огляду під назвою «Co piszą inni», продовжуючи цю роботу до кінця року [7, с. 42].

Як публіцистка, Шимборська шукала найбільш підходящий формат для своєї роботи, про що свідчить співпраця з виданням «Światlica Krakowska». У цьому двотижневику, який видавало Міністерство інформації та пропаганди, поетеса працювала секретаркою редакції й публікувала вірші та міні-рецензії на спектаклі [1, с. 79]. В дев'ятнадцятому номері видання за 1946 рік з'явився тематичний блок, присвячений краківським театрам, з описом плану їхньої діяльності. Особливу увагу приділено репертуару прийдешнього сезону: подано загальний нарис програми, названо імена знаних драматургів і зазначено назви їхніх творів [43, с. 297]. У сезоні 1946/1947 усі краківські театри були об'єднані під спільним брендом Міських драматичних театрів (Miejskie Teatry Dramatyczne) [5]. Перші театральні рецензії у виданні містила рубрика під назвою «Z teatrów krakowskich» [13, с. 330]. Вона фіксувала поточні події театального життя, головним чином виконуючи інформаційну функцію; матеріали складалися з однієї-двох стислих рецензій різних авторів.

У четвертому номері за 1947 рік з'явилася рецензія, написана Віславою Шимборською [29, с. 58]. Загалом вона опублікувала лише чотири театральні огляди, оцінюючи постановки «Dom otwarty» Міхала Баллюцького в Театрі ім. Юліуша Словацького, «Promieniści» Кристини Гжибовської в Старому театрі, «Le malade imaginaire» Мольєра на сцені Театру ім. Юліуша

Словацького та «Ich czworo» Габріелі Запольської у Старому театрі. Ці публікації демонструють помітну роль гумору в поезиці Шимборської, що властиво фейлетону, і, ймовірно, саме цей аспект спонукав її обрати жанр фейлетону як ефективний засіб публіцистичного висловлювання поряд із домінуючою ліричною поезією [43, с. 109]. Водночас, як зазначає Анна Зажицька, у цей період почав формуватися характерний стиль публіцистичної прози Шимборської [41, с. 33].

Особливо показовим є уривок із театральної рецензії Шимборської, у якому вона коментує комедії Мольєра: «Medycyna i lekarze to dziedzina, nad którą Molier znęcał się bodaj najczęściej. Sam słabowity, stale zagrożony chorobą płuc, miał dużo sposobności do poznania tego osobliwego środowiska. Doświadczenia swego użył jako narzędzia demaskującego i ośmieszającego niedołęstwo ówczesnej medycyny i obłudną wszechwiedzę jej kapłanów. Trudno znaleźć sztukę, w której by oszczędził sobie chociaż jednego jadowitego słowa na ten temat. Jego kpiny, dziś budzące tylko beztroską wesołość, miały ówczesnie daleko ważniejszą rolę społeczną – jeśliby tylko zacytować znane powiedzenie, iż Molier swymi żartami z puszczenia krwi większej ilości ludzi ocalił życie, niż Jenner wynalazkiem szczepienia ospy» [31, с. 107].

У своїх міні-рецензіях Віслава Шимборська аналізувала вистави здебільшого з точки зору глядача. Керуючись власним сприйняттям, вона намагалася визначити, яке значення спектаклі мають для сучасної аудиторії та що в них залишається найважливішим: «Wystarczy jej [Zapolskiej] kilka słów wypowiedzianych po podniesieniu kurtyny, aby trafnie scharakteryzować osoby działające, określić środowisko i atmosferę nim rządzącą, odsłonić wreszcie problem sztyki. (Wielka to zaleta – możeby ją tak przypomnieć autorom dzisiejszym?)» [30, с. 126].

Діяльність Віслави Шимборської як театральної рецензентки — і питання про те, звідки з'явилася ідея цих текстів — лишаються малодослідженими, адже це був більше епізод у біографії поетеси. На рецензентському кріслі Шимборська затрималася ненадовго. Однак її

театральні рецензії становлять важливий — також і фейлетонний — досвід, що має значення для розуміння всієї її публіцистики. Ймовірно, кар'єра рецензентки не розвинулася і через те, що «Świetlica Krakowska» припинила виходити в 1947 році.

Важливий етап публіцистичної кар'єри Віслави Шимборської пов'язаний із співпрацею з виданням «Życie Literackie», заснованим у 1951 році. Відповідно до настанов Центрального комітету ПОРП, головною метою нового часопису було залучення літератури до промоції «шестирічного плану» [1, с. 81]. Вітольд Зехентер, який був тісно пов'язаний із краківською пресою, зазначав, що видання мало замінити ліквідований «Dziennik Literacki» [41, с. 42]. Професор і редактор Влодимир Маціонг підкреслював, що «Życie Literackie» постало з ініціативи Партії у піковий період сталінського терору й мало слугувати інструментом укорінення соцреалізму — сталінської доктрини, яка підпорядковувала будь-який літературний текст інтересам правлячої партії [11, с. 41].

Анна Зажицька відзначає, що в 1951–1955 роках на шпальтах тижневика регулярно публікувалися прес-огляди та інші матеріали Шимборської. Протягом 1951 року поетеса надрукувала 17 звітів із читання часописів, а також ще сім матеріалів на різні теми, серед яких — репортаж із поїздки до підкраківських Сломників та роздуми про економіку в Польській Народній Республіці [41, с. 43].

Варто зазначити, що тодішні поети й митці фактично не мали вибору: або працювали й друкувалися в пресі, контрольованій комуністичною владою, або мовчали, не маючи засобів до існування (показовий приклад — Збігнєв Герберт). Співпрацюючи з тижневиком «Życie Literacki», Шимборська продовжувала й редакторську працю: на початках вона публікувала вірші й статті та залучалася до різних дрібних редакційних завдань [41, с. 43]. Після переходу Адама Влодка у січні 1953 року до «Wydawnictwo Literackie» Шимборська взяла на себе обов'язки завідувачки поетичного відділу видання «Życie Literackie» [1, с. 84]. Це була її найдовша і

найстабільніша робота журналістки в краківському літературно-суспільному тижневику [43, с. 141].

На межі 1960 року редакція ухвалила запровадити нову рубрику «Pocztą literacką», щоб відповідати авторам, які надсилали твори з надією на публікацію [1, с. 128]. У розмові з Терезою Валас Віслава Шимборська підкреслювала, що така практика не була новацією, а належала до усталеної традиції літературної періодики. У міжвоєнний період відомими стали рубрики, що виходили на шпальтах видання «Gazeta Polska» під керівництвом Юліуша Каден-Бандровського, а також публіцистична діяльність Антонія Слонімського, хоча й дещо іншого характеру.

Потреба реагувати на тексти авторів — особливо дебютантів — існувала завжди, і рубрика дозволяла уникати індивідуального листування [25, с. 7]. Серед кореспондентів були як молодші, так і зрілі люди, представники обох статей і різних професій: «[...] do korespondentów rubryki należeli głównie ludzie młodzi, ale i dojrzały, reprezentanci obu płci i rozmaitych profesji. Przesyłali oni pytania związane z twórczością literacką oraz własne próby, zróżnicowane pod względem gatunkowym (np. fraszki, aforyzmy, sonety, poematy, dramaty, opowiadania, powieści) i jakościowym (debiutanckie teksty miały wiele słabości). Wisława Szymborska i Włodzimierz Maciąg, którzy współredagowali Poczta literacką, oceniali próby pisarskie czytelników i odpowiadali im w imieniu redakcji» [43, с. 126].

Анна Войцеховська у статті, присвяченій структурним і прагматичним особливостям висловлювань Віслави Шимборської, зазначає, що це — найменш відома сторона її діяльності. Попри анонімний характер рубрики, авторство часто можна було визначити за стилістичними ознаками. Влодимир Маціонг, який також редагував рубрику, у текстах використовував чоловічу форму минулого часу («przeczytałem», «wzruszyłem się»), тоді як Шимборська віддавала перевагу формі першої особи множини («czytaliśmy», «polecamy»). Вона пояснювала свій «camouflage» тим, що будучи єдиною

жінкою серед колег, легко вирізнялася б, використовуючи форми жіночого роду [43, с. 126].

У 1966 році поетеса здала партійний квиток і припинила обіймати посаду завідувачки поетичного відділу. За словами Володимира Маціонга, після її відходу з редакції атмосфера змінилася. Водночас він не хотів повністю припиняти співпрацю з Шимборською на сторінках «*Życie Literackie*» та запропонував їй писати фейлетони й рецензії.

11 червня 1967 року в журналі «*Życie Literackie*» вийшов перший фейлетон із циклу «*Lektury nadobowiązkowe*»: «[...] na stronie 3 numeru 24, datowanego 11 czerwca 1967, pojawiła się rubryka *Lektury nadobowiązkowe*, może w zamyśle redakcji komplementarna w stosunku do ukazujących się od czasu do czasu *Lektur obowiązkowych*, w której to rubryce uniwersyteccy badacze (m.in. Aleksander Wilkoń, Stanisław Balbus, Teresa Walas) pisali o kanonicznych tekstach literatury polskiej. Od tej pory teksty Wisławy Szymborskiej były publikowane zasadniczo co dwa tygodnie. Z początku rubryka zawierała notki o trzech książkach, a od roku 1968 zwykle o dwóch» [28, с. 6].

Віслава Шимборська завжди сприймала читання як важливу інтелектуальну працю, що водночас приносила їй велику радість; цей досвід вона використала, моделюючи своє «авторське я» і в публіцистиці. Зворушливо зауважувала: «No i jeszcze coś od serca. Po staroświecku uważam, że czytanie książek to najpiękniejsza zabawa, jaką sobie ludzkość wymyśliła» [28, с. 5]. Фейлетони з циклу «*Lektury nadobowiązkowe*» вона писала до 2002 року, з коротшими й довшими перервами та різною періодичністю. Після завершення співпраці з «*Życie Literackie*» 11 жовтня 1981 року рубрика друкувалася у краківському журналі «*Pismo*» з оглядами книжок 1981–1982 років, а згодом у вроцлавському виданні «*Odra*» — від середини 1984 до весни 1986 року [1, с. 144].

Після тривалої перерви, що тривала кілька років — аж до 1993-го, — Тадеуш Ничек запропонував Віславі Шимборській поновити фейлетони у виданні «*Gazeta Wyborcza*». Спершу не надто прихильна до цієї ідеї,

Шимборська зрештою погодилася; організаційні деталі публікацій було узгоджено листуванням із тодішнім керівником відділу культури Антонієм Павляком [1, с. 166]. У 1993 році вона відновила друк фейлетонів циклу «Lektury nadobowiązkowe» у виданні «Gazeta Wyborcza» — спершу в додатку «Gazeta o Książkach», а згодом у «Gazeta Świąteczna», з перервою в 1996/1997 роках [1, с. 166].

У вересні 2002 року вийшов шостий том фейлетонів — «Nowe lektury nadobowiązkowe». Того ж року Шимборська завершила багаторічну серію, започатковану в 1967 році, пояснивши, що хоче зосередитися на поезії, тоді як написання фейлетонів виявляється для неї надто витратним [20, с. 99]. Дослідниці біографії Віслави Шимборської поставили питання, чи не було писання фейлетонів для неї способом відпочинку від поезії. Відповідь поетеси була такою: «Nie. Jeśli były odpoczynkiem, to na pewno nie od poezji, ale od życia na co dzień. Już zaczynamy zapominać, ile energii zjadało nam to bezustanne poszukiwanie czegoś potrzebnego, załatwianie byle drobnostki, to wystawanie w kolejkach» [1, с. 145].

Як рецензентка й фейлетоністка, Шимборська зверталася не лише до канонічних творів, а читала все: від таких різнорідних позицій, як «Katalog psów rasowych», «Gimnastyka dla kobiet w czasie ciąży i porodu», довідники харчових продуктів, «Encyklopedia zamachów», — до «Historia Bliskiego Wschodu w starożytności», біографії Шуберта й поезії Саффо. Про всі ці прочитані книжки вона писала у своїх фейлетонах, що впродовж багатьох років друкувалися в пресі.

У професійній біографії Шимборської маловідомим лишається і її перекладацька праця. У грудні 1954 року її направили до Болгарії як перекладачку в межах міжнародного культурного обміну. Про цю подію «Życie Literackie» повідомило в 48-му номері видання: «W ramach układu o wymianie kulturalnej między Polską a Bułgarią przybyły do Sofii poetka Wisława Szymborska i filolog Halina Olszewska. Wisława Szymborska brała udział w opracowywaniu antologii poezji bułgarskiej, która ukazała się na polskim rynku

księgarskim w bieżącym roku. Szymborska znana jest w Polsce i w Bułgarii jako tłumaczka utworów poetyckich rewolucyjnego poety bułgarskiego N. Wapcarowa. W czasie swego pobytu w Bułgarii Szymborska zaznajomiła się z najnowszymi osiągnięciami literatury bułgarskiej» [18].

Літературознавиця й болгаристка Вероніка Шведек зазначає, що Віслава Шимборська переклала три болгарські вірші: «Pieśń miłosna» Николи Вапцарова та «Kobieta w drodze» і «Objęcie» Благи Димитрової. Дослідниця вважає, що внесок Віслави Шимборської у переклади болгарської поезії невеликий, але значущий [34]. У газетах і журналах також з'являлися її переклади творів таких поетів, як Пабло Неруда, Александру Тома, Поль Елюар, Луї Арагон, Робер Деснос, Назим Хікмет, Стефан Герлін, Еріх Вайнерт, Пауль Вієнс і Нікола Вапцаров [41, с. 42].

Звертаючись до жанрового розмаїття її творчості, варто згадати й про прозу. В одному з інтерв'ю Тадеуш Вантула, спілкуючись із поетесою, запитав, чи пробувала вона коли-небудь писати прозу. На це запитання Шимборська відповіла: «Przede wszystkim ja zaczęłam pisać prozę. Jeszcze w ostatnim roku wojny. Napisałam kilka nowel. Nawet jedna była drukowana w jakimś tam studenckim piśmie. Druga miała ukazać się w takim piśmie, które nazywało się Pokolenie redagował go [!] Roman Bratny ale niestety, numer, w którym miała się ona pokazać, nie został już wydany» [1, с. 34].

Дослідниці творчості письменниці відзначають, що знайшовши ці оповідання в одній із папок під час переїзду, Віслава Шимборська визнала їх жахливими [1, с. 71]. Водночас Шимборська наголошувала, що продовжує себе відчувати авторкою прози; критики, котрі бачать у її поезії «мініатюрні новели», роблять це цілком обґрунтовано. Вона підкреслювала, що не залишила прозову творчість, а лише обрала дещо інший підхід до її оформлення [1, с. 193].

У своїй творчості Віслава Шимборська використовувала різні літературні форми: оповідання, міні-рецензії, публіцистику та переклади. Без сумніву, основним матеріалом для глибшого вивчення залишається поезія

Шимборської — багатий пласт рефлексій, емоційної глибини та виняткової мовної чутливості. Водночас не менше значення мають фейлетони, які відкривають інший аспект її непересічного літературного таланту.

Висновки до Розділу I.

У цьому розділі узагальнено ключові факти біографії Віслави Шимборської та її взаємодії з пресою на початкових етапах літературної діяльності. Особлива увага приділена її публічній скромності та прагненню зберігати приватність: поетеса рідко давала інтерв'ю, уникала детальних коментарів щодо особистого життя, наголошуючи, що основне про неї можна дізнатися з її віршів. Такий підхід дозволяє глибше зрозуміти її авторську етику та ставлення до публічності.

Особлива увага приділена першому досвіду публікацій у пресі: від дебюту в «Dziennik Polski» і додатку «Walka» з віршем «Szukam słowa» до публікацій у «Światlica Krakowska» та журналі «Dziennik Literacki». Показано, як підтримка редакторів на початку творчого шляху поєднувалася з суперечливими відгуками, зокрема в дискусії навколо вірша «Niedziela w szkole». Розглянуто перехід до стабільної співпраці з «Życiem Literackim» та роботу над рубрикою «Pocztą literacką», яка формувала навички роботи з коротким газетним жанром.

Ідеологічний контекст післявоєнної Польщі представлено як важливе тло для розуміння творчої траєкторії поетеси: тиск соцреалізму, складні життєві рішення, творча пауза та поступовий вихід із доктринальних рамок впливали на тональність і відповідальність мовлення Шимборської. Публікації наступних десятиліть («Wołanie do Yeti», «Sól», «Sto pociech», «Wielka liczba», «Ludzie na moście», «Koniec i początek», «Chwila», «Dwukropek», «Tutaj») відображають еволюцію її творчості та зростання автономії мислення.

У підсумку, зібраний і систематизований матеріал дозволяє встановити причинно-наслідкові зв'язки між біографічними обставинами, досвідом роботи в пресі та специфікою письма Шимборської.

У цій частині магістерської роботи також окреслено становлення Віслави Шимборської як публіцистки та літературної критикині, показано, як пресове середовище стало для неї практичною школою коротких жанрів. Особлива увага приділена першим крокам у виданні «Światlica Krakowska», де вона поєднувала редакційну працю з публікаціями віршів та міні-рецензій, зокрема театральних («Z teatrów krakowskich»).

Подальший етап репрезентовано співпрацею з виданнями «Dziennik Literacki» і «Echo Tygodnia» (рубрики «Czytamy czasopisma», «Co piszą inni»). Важливе місце у творчій біографії Шимборської займає діяльність у журналі «Życie Literacki»: регулярні прес-огляди на початку 1950-х, робота в поетичному відділі та створення рубрики «Pocztą literacką». Особливу увагу привертають її редакційні принципи — відповідь дебютантам, лаконічне оцінювання матеріалу та анонімна подача, що дозволило сформувати впізнаваний редакційний голос: колективний за формою й точний за змістом.

Окремо висвітлено старт та тривалість серії «Lektury nadobowiązkowe» (1967–2002), включно з регулярністю публікацій і міграцією між виданнями. Підкреслено авторську особливість її читання — від енциклопедій і довідників до класичних студій і художніх творів.

У підсумку показано, як різноспрямована пресова практика Шимборської — редакційна праця, огляди, театральні рецензії, «Pocztą literacką», «Lektury nadobowiązkowe» — послідовно формувала її публіцистичний стиль. Це створює необхідне підґрунтя для розуміння механіки її критичного письма й подальшого аналізу фейлетонів як окремої, зрілої частини її публіцистики.

РОЗДІЛ II. ВІСЛАВА ШИМБОРСЬКА – НА ПЕРЕТИНІ ЛІТЕРАТУРНИЙ КРИТИКИ І ПУБЛІЦИСТИКИ

2.1. Фейлетон у системі публіцистичних жанрів: функції та комунікативні стратегії

Питання походження фейлетону залишається предметом наукової дискусії. Як зауважує Магдалена Петшак, суперечка щодо походження пов'язана з різними інтерпретаціями самої назви — чи йдеться про фейлетонну рубрику, чи про самостійний журналістський жанр [17, с. 31]. До проблеми походження фейлетону зверталися польські дослідники, зокрема Збігнєв Міцнер, Яцек Мазярський, Ян Юзеф Ліпський, Пйотр Стасінський, Тадеуш Кляйн, Ришард Єдлінський, Ева Славкова, Едвард Худзінський [17].

Як форма публіцистичного висловлювання фейлетон з'являється у польській журналістиці на межі XVIII–XIX століть. Петшак підкреслює, що перші спроби формулювання фейлетону виразно демонстрували труднощі з окресленням його сутності [17, с. 48]. Пошуки визначення фейлетону сягають середини XIX століття; однак це не означало, що газетні тексти того часу вже відповідали усталеним жанровим нормам. Саме тоді в польській публіцистиці зростає жанрова свідомість: розповсюджуються висловлювання публіцистів, які окреслюють базові ознаки, необхідні для віднесення конкретного матеріалу до фейлетону; з'являються також перші критичні коментарі щодо фейлетонів і їхніх авторів. Паралельно змінюється й розуміння терміна «фейлетон» (тоді у вжитку: *feuilleton*, *feleton*, *fejleton*) [17, с. 34]. Складність жанрового окреслення веде до низької жанрової (генологічної) свідомості реципієнтів. Марія Войтак додає, що важко писати стисло й прозоро про газетний фейлетон тому, що це складний жанр із довгою та насиченою історією, репрезентований яскравими постатями [44].

Автором, імовірно, першого польського визначення фейлетону (1851) вважають поета Ципріяна Каміля Норвіда, який називав його «*liryzm polityczny*». Хоча в роботі «*Felietonie o felietonie*» Норвід не встановлює чіткого статусу фейлетону, із контексту випливає, що він розглядав його

скоріше як жанр, а не як газетну рубрику [17, с. 35]. Рідше цитують визначення Владислава Олендзького, подане на сторінках газети «Niwa» 1875 року: «W znaczeniu ściślejszym felietonem nazywamy coś niedającego się tak łatwo słowami określić, coś, co Francuzi nazywali: le grand rieu. To wielkie nic, ten barwny motylek słowa przeskakujący z kwiatka na kwiatek, pojący się wyskokiem dowcipu i werwy, ceniony należycie jako rarissima avis tylko przez wyżej wykształconych czytelników, jest właśnie felietonem w ściślejszym znaczeniu» [17, с. 48].

Відповідно, Олендзький окреслює власне фейлетон як текст із виразною сукупністю стильових і композиційних рис, відмежовуючи його від фейлетону-рубрики в газеті: «na parterze całego gmachu a przeznaczona na przytułek dla wszystkich spraw dotyczących literatury, sztuk pięknych, teatru i nauki» [17].

Сучасні інтерпретації терміна «фейлетон» часто спираються на XIX-столітні трактування теоретиків (Пьотр Хмелевський) та практиків (Владислав Олендзький, Болеслав Прус). Широко вживаною є й класифікація фейлетону як жанру на перетині публіцистики та літератури [8, с. 154]. Словникові джерела XX століття пропонують, зокрема, такі визначення: «Felieton – utwór publicystyczno-dziennikarski o tematyce społecznej, obyczajowej lub kulturalnej, posługujący się środkami prozy fabularnej» [33, с. 579]; «Felieton – „obejmuje różnego rodzaju prasowe utwory publicystyczne, reportażowe, eseistyczne, nawet beletrystyczne, przeważnie cykliczne, odznaczające się na ogół zwięzłością i popularną, przystępną formą, subiektywizmem ujęcia i nastawieniem na bezpośredni kontakt z czytelnikiem, lekkim, gawędziarskim, często żartobliwym stylem, elementami humoru, satyry, parodii itp., występującymi w różnych układach, charakteryzowanymi jako styl felietonowy» [10, с. 154].

Міхал Шульчевський визначає фейлетон як жанр публіцистики, що водночас перебуває дуже близько до літературної творчості. За його оцінкою, цей жанр вирізняється особистісною та рефлексивною позицією автора,

легкістю та образністю викладу; стилістично для нього характерні розмовна манера подачі матеріалу, словесні ігри, а також прагнення до гумору чи іронії при висвітленні порушених тем [8, с. 156].

Ще у XIX столітті звертали увагу на тісний зв'язок фейлетону з гумором і сатирою. Пьотр Хмелевський підкреслював, що завдяки іронічному та гумористичному забарвленню фейлетон одночасно інформує й розважає читача: «Felietonem nazywam (bez względu na pierwotne znaczenie wyrazu) swobodną pogadankę, lekko i dowcipnie omawiającą jakąś sprawę, która w danej chwili zajmuje umysły. Nie będzie felietonem satyra na powszechne, ogólnoludzkie wady narodowe, niezwiązane ściśle z chwilą bieżącą, lecz mające grunt głębszy. Nie będą również felietonem rozprawy o kwestyach, ściągających na siebie uwagę, żywych, ale pisane poważnie, rozbierające je wszechstronnie» [2, с. 275].

Ришард Єдлінський підкреслює, що у XIX столітті фейлетон визначали не лише за зовнішніми ознаками, а й з огляду на структуру, мову та стиль [8, с. 154]. Серед ключових характеристик цього жанру він виокремлює такі:

1. хронікальну форму;
2. актуальну тематику, підпорядковану попередньо окресленим цілям;
3. різні способи подачі;
4. суб'єктну точку зору;
5. варіативну композицію;
6. широку стильову свободу;
7. дидактизм, що виростає з елементів сатирично-іронічних або гумористичних.

У виданнях газети «Przegląd Tygodniowy» 1866–1867 років відбувалися нові спроби визначення фейлетону. На думку Магдалени Петшак, його розглядали як легку та дотепну форму публіцистичного огляду актуальних подій, що водночас мала розважальний характер. Для позначення цього

жанру також іноді вживалися альтернативні терміни — *kronika*, *mozaika*, *gwiazdka* [14, с. 149].

У другій половині XIX століття дедалі чіткіше усвідомлювали фейлетон як самостійний жанр публіцистичного висловлювання. Юзеф Бахуж характеризує цей період як «бурхливий приплив фейлетонної хвилі», представленої авторами на кшталт Вацлава Шимановського, Адама Віслицького, а також дебютантами Генриком Сенкевичем і Болеславом Прусом [14]. Фейлетоністи почали усвідомлювати специфіку своєї творчості та очікування читачів. Ознаками цього стають численні авторефлексії та метатексти, а також програмні заяви, що нерідко відкривали цикли публікацій. Цей жанр мав не обмежуватися лише розвагою — описуючи світські події, як-от бали чи вечірки, — він також інформував про культурні події. За словами Бахужа, фейлетон як газетне висловлювання виконував і освітню функцію, впливаючи на формування смаків аудиторії [44, с. 101]. Фейлетоніст, будучи уважним спостерігачем міського життя, поставав водночас наставником, полемістом та, часом, моралістом [44].

Зростання популярності фейлетону у другій половині XIX століття було обумовлене не лише політичними чинниками, а й суттєвими соціальними та економічними змінами. Ці чинники дозволили швидко й ефективно трансформувати передусім інформаційно зорієнтовану пресу в більш саркастичну та гумористичну. У цей період фейлетон стає популярним жанром, особливо у формі тижневих хронік, що спонукає самих публіцистів до генологічної рефлексії [44].

Активний розвиток друкованих видань у другій половині XIX століття сприяв становленню фейлетону як жанру. Редакції прагнули залучати відомих авторів, а їхні імена та рубрики тісно асоціювалися з конкретними газетами чи журналами. Так, тижневу хроніку у «*Kurier Warszawski*» підготував Болеслав Прус, а матеріали для «*Echa warszawskie*» у «*Przegląd Tygodniowy*» створював Олександр Свентоховський [16, с. 256]. Спершу фейлетон виконував різнопланові завдання та мав значну суспільну функцію.

За зауваженням Магдалени Петшак, цей жанр, запозичений із французької преси, охоплював три основні аспекти: рубрику, розташовану в нижній частині шпальти; публіцистичний текст із легкою й сатиричною подачею; а також друковану частинами прозу — так званий «фейлетонний роман» (*powieść felietonowa*) [15, с. 98].

Марія Войтак підсумовує генетичні роздуми про фейлетон, зазначаючи, що це вид висловлювання, який зазвичай входить у цикл і має власну назву. Воно дозволяє авторові висловити свою позицію в інтелектуально привабливий і оригінальний спосіб, водночас порушуючи питання, що важливі для читача. За її словами, фейлетон є синкретичним жанром, оскільки поєднує елементи газетної інформації та публіцистичної форми, звертаючись водночас до літератури [44, с. 110].

Лешек Слугоцький підкреслює, що як журналістська форма фейлетон зосереджується переважно на актуальних темах і вирізняється своєю тимчасовістю. Ця ефемерність пояснюється регулярним виходом нових текстів, що робить попередні швидко забутими. Навіть можливі неточності чи помилки зазвичай не спричиняють значної реакції аудиторії. Полеміка, хоч іноді й виникає, здебільшого відбувається між самими фейлетоністами й рідко привертає широку увагу [40].

Марія Войтак виокремлює кілька різновидів фейлетону, які відрізняються насамперед формою та структурою. Фейлетони, що оповідають певну історію, називають фабулярними. Якщо фейлетон розгортає окреслену тему й містить докладні міркування — це дискурсивний різновид. Інший тип — дигресивний фейлетон, у якому автор вільно переходить між різними темами й тональностями. За словами Войтака, існують фейлетони, що побудовані у діалогічній формі, де різні постаті відображають різні погляди; така побудова тексту створює удраматизований варіант фейлетону [40, с. 110].

Фейлетон динамічно еволюціонував, пристосовуючись до змін медіального середовища й очікувань читачів. Істотною трансформацією, якої

заснав жанр у ХХ столітті, було обмеження кількості порушуваних тем до однієї [40]. Магдалена Петшак указує, що сучасний фейлетон характеризується більшою свободою у доборі тем і форми висловлювання. Це жанр, який допускає широкий спектр стильових прийомів — від гумористичних до серйозних і рефлексивних [40]. Магдалена Петшак також звертає увагу на те, що одним із ключових чинників еволюції газетних жанрів, зокрема фейлетону, стала поступова демократизація преси: «Chęć dotarcia do jak najszerszego grona czytelników wymusiła na redakcjach warszawskich pism początku XIX w. uatrakcyjnienie materiału dziennikarskiego — tematyka została poszerzona o treści bliskie mieszkańcom miast (o czym świadczy pojawienie się odcinka, a później kroniki felietonowej). Demokratyzacja objęła język wypowiedzi prasowej. Stał się prostszy, bardziej przystępny Dynamiczny rozwój prasy wysokonakładowej, wzrost konkurencyjności, walka o pozyskiwanie czytelników, to z kolei czynniki, które stymulowały rozwój prasy (głównie warszawskiej) od połowy XIX w» [16, с. 259]. Таким чином, прагнення охопити якомога ширше коло читачів безпосередньо впливало на становлення фейлетону як жанру: газети публікували не лише легкозасвоювані матеріали, а й тексти, пристосовані до запитів і вподобань своєї аудиторії [16].

Спираючись на дослідження фейлетону, можна виокремити кілька ключових функцій цього публіцистичного жанру. Насамперед фейлетон виконує інформаційну функцію, подаючи актуальні відомості про поточні події як локального, так і міжнародного масштабу. Автор, використовуючи суб'єктивну перспективу, репрезентує ці відомості у доступний та залучальний спосіб, чим підвищує засвоюваність матеріалу й його привабливість для аудиторії. Освітня функція полягає у формуванні читацьких смаків і передаванні знань у легкій, нерідко гумористичній манері. Фейлетоніст акцентує важливі соціальні, культурні й політичні питання, просвітницьки орієнтуючи читачів щодо навколишнього світу.

Другою є розважальна функція, що має на меті забезпечити естетичне та інтелектуальне задоволення від читання. Завдяки легкій риториці, дотепності та іронічному погляду фейлетон сприймається комфортно, водночас виступаючи одним із засобів інтелектуальної розваги. Водночас критична функція передбачає артикуляцію авторської оцінки та аналітичної рефлексії щодо актуальних подій і процесів культурного чи соціального порядку; при цьому ефект оцінювання підсилюють сатиричні, іронічні й пародійні стратегії.

Фейлетон виконує й рефлексивну функцію, спонукаючи адресата до осмислення порушеної проблематики. Завдяки особистісному тону та суб'єктивному підходу автор заохочує читача виробляти власну позицію і міркувати над обговорюваними питаннями.

Не менш важливою є інтегративна роль фейлетону: автор прагне встановити безпосередній контакт із читачем, створюючи враження діалогу. Завдяки цьому жанр формує зв'язок із аудиторією, об'єднує її навколо актуальних тем та інтересів і водночас сприяє розвитку спільнотної свідомості й активної участі в суспільних обговореннях.

2.2. Критерії та механізми відбору книжок для фейлетонів Віслави Шимборської

Розуміння того, за яким принципом Віслава Шимборська добирала книги, є ключовим для повного сприйняття її фейлетонної творчості. Вибір літератури визначався не лише її художнім смаком, а й глибоким задоволенням від самого процесу читання. Авторка була підписана на низку польських літературних часописів, серед яких «Odra», «Twórczość», «Kwartalnik Artystyczny» та «Zeszyty Literackie». Крім того, вона регулярно переглядала польську версію «National Geographic», яка слугувала не лише джерелом для читання та перегляду, а й матеріалом для створення власних колажів [20, с. 154].

Одним із головних мотивів її читацьких уподобань було зацікавлення повсякденним життям. Шимборська високо цінувала живопис Йоганнеса Вермеса за відтворення звичайних сцен — наприклад, наливання молока чи читання листа. Так само звичайні розмови з людьми про повсякденне життя часто ставали для Шимборської джерелом натхнення для створення літературних анекдотів і віршів: «Ale też miała świadomość, że poezja nie powstaje z rozmów z poetami ani z rozmów o poezji. Że poezja potrzebuje doświadczenia innych dziedzin: stąd jej znajomości z matematykami, fizykami, geologami, którzy zawsze mogli coś ciekawego jej opowiedzieć, podsunąć jakąś lekturę» [20].

Віслава Шимборська цікавилася літературою, що розкривала різноманітні аспекти світу та задовольняла її прагнення до знань у різних галузях. Вона зазначала, що читає безкорисливо, керуючись лише допитливістю. Особливу увагу поетеса приділяла виданням з природничих, історичних та антропологічних тем, які давали змогу глибоко поринати у змістовні питання. В її бібліотеці регулярно траплялися лексикони, довідники та монографії, що свідчило про інтерес до ґрунтовної інформації. Разом із тим, хоча спектр її читацьких зацікавлень був широким, Шимборська визнавала, що книги з фізики давалися їй важко — особливо якщо виходити за межі передмови. Однак, зустрівши есе Річарда Фейнмана «Wykłady z fizyki», вона відзначила його як одне з найзахопливіших творів, які коли-небудь читала [1, с. 153].

Окреме зацікавлення Шимборської становила література абсурду й нонсенсу, яку вона охарактеризувала як «księgami nonsensu» та «krainą niedorzeczności». Особливе місце у її читацьких вподобаннях займали англійські автори, котрі, хоч і не започаткували цей жанр, значно сприяли його розвитку. Поетеса відзначала їхню роль: «Zasługi Anglików są jednak znaczne. Oni to doprowadzili krainę do rozkwitu, zagospodarowali ją z rozkoszną pedanterią i podwoili liczbę jej mieszkańców. Jedyne znany mi przykład kolonializmu pozytywnego» [28, с. 441]. Цей приклад підтверджує її

відкритість до наукових і літературних досліджень навіть у тих галузях, що на перший погляд могли здатися складними [1, с. 156].

Поетеса порівнювала різні види людських розваг та обрядових практик — танці, співи, жести, костюми, традиції і церемонії — із процесом читання. Вона відзначала, що такі форми дозвілля важливі та наповнені сенсом, проте здебільшого колективні й визначені соціальними нормами [28, с. 5]. На відміну від них читання забезпечує індивідуальну свободу: читач сам встановлює правила, керуючись власною цікавістю, і може обирати як повчальні та змістовні твори, так і менш значущі. Подібним чином, у збірці «*Wszystkie lektury nadobowiązkowe*» Шимборська іноді жартує над книгами, які прочитала, і над тими, до яких ставилася б обережно або уникала їх [19]. Адресат має повну свободу — може припинити читання будь-якої миті або повертатися до улюблених фрагментів; може сміятися або зворушуватися там, де захоче, зупиняючись на словах, що мають для нього особливе значення [28, с. 5].

Водночас Шимборська приділяла особливу увагу не лише вибору книжок для фейлетонів, а й організації простору, де вони зберігалися: «*W nowym mieszkaniu ma do dyspozycji trzy pokoje. [...] Na półkach – poezja, ułożona alfabetycznie. Osobny regał to jej książki, także w przekładach, ale pojedyncze egzemplarze. Pozostałe egzemplarze autorskie są w piwnicy, w kartonach. W pokoju gościnnym ustawia encyklopedie, słowniki oraz książki naukowe, na przykład swoich kolegów profesorów*» [20, с. 52]. Шимборська підходила до зберігання книжок надзвичайно практично: вона залишала лише ті видання, що могли стати в пригоді в майбутньому. Перед тим як передати книгу комусь іншому, поетеса вирізала сторінки з авторськими підписами та акуратно зберігала їх у спеціальній папці [20].

Шимборська приділяла велику увагу деталям не лише в бібліотеці, а й у власному житловому просторі. У спогадах Міхала Русінка згадується ремонт її нового помешкання, під час якого поетеса ретельно контролювала виконання своїх задумів щодо інтер'єру, стежачи, щоб усі її вимоги й

очікування були точно дотримані: «Tymczasem w nowym mieszkaniu remont. Zostają zatrudnieni architekci wnętrz, Barbara i Jacek Siwczyńscy. Pilnują wykonawców i wymyślają coraz to nowe udogodnienia, które pani Wisława delikatnie, acz stanowczo odrzuca. Bo ona chce mieć zydelki. I żeby były twarde... Meble zostają zaprojektowane specjalnie dla niej i wykonane w fabryce tylko w jednym egzemplarzu. Z litego drewna, aby utrzymały ciężar książek. Na jej życzenie dolne półki regałów w salonie są specjalnie przedłużone (i wzmocnione wspornikami), żeby mogły służyć do siadania, gdyby zabrakło krzeseł» [20, c. 49].

Шимборська дуже ретельно підходила до організації свого простору, прагнучи поєднати функціональність із естетикою. Вона особисто спроектувала комод із тридцятьма шістьма шухлядами, розташованими у трьох колонах і майже до самої стелі. Кожна шухляда виконувала конкретну функцію: «Boczne szuflady mają rozmiar pocztówki i tam też trzyma kolekcję przedwojennych kartek pocztowych. W środkowych – teczki z archiwum Kornela Filipowicza. W tych najłatwiej dostępnych: apaszki i składane parasolki. Do najwyższych szuflad nie da się zajrzeć, można tylko włożyć rękę. Będzie w nich trzymać to, czego najbardziej nie lubi: formularze podatkowe i instrukcje obsługi sprzętów elektronicznych. To najbardziej przez nią znienawidzony gatunek piśmiennictwa. Mówi na nie „obstrukcje”» [20].

Її ставлення до зберігання книжок та інших речей відображало прагматизм і увагу до деталей. Вона виразно усвідомлювала цінність і корисність того, що зберігала, тож її простір був не лише впорядкований, а й сповнений особистого сенсу. У вітальні помешкання на П'ястовській вулиці Віслава Шимборська тримала книжки з різних галузей, яким присвячувала або планувала присвятити свої фейлетони. На полицях знаходилися мистецькі альбоми та випуски «National Geographic». Шимборська підкреслювала, що книги «потребують повітря», тому не ставила їх щільно одна до одної, а між виданнями встановлювала спеціальні обмежувачі та розміщувала цікаві дрібні предмети [20, c. 53].

Як згадує Тадеуш Ничек, багато хто не вірив, що Шимборська ходила книгарнями в пошуках видань для циклу «Lektury nadobowiązkowe». Він вважав, що все важливе потрібно здобувати самотійно, а не чекати, поки воно потрапить до рук випадково. Водночас Володимир Маціонг згадував, що мав нагоду супроводжувати Шимборську під час прогулянок до книгарень і брати участь у виборі книг. Згодом вона дедалі більше користувалася тим, що надходило до редакції газети «Życie Literackie». Шимборська також мала змогу придбати п'ять книжок за рахунок часопису і обирати з надісланих позицій ті видання, які не були відібрані іншими членами редакції [1, с. 153].

Про ситуацію в книгарнях вона говорила: «Inaczej sprawa wyglądała w księgarniach: większość gorliwie recenzowanych książek (większość – czyli nie wszystkie) miesiącami zalegała półki i szła w końcu na przemiał, natomiast cała ta okazała reszta, nie oceniana, nie dyskutowana, nie zalecana, rozchodziła się jakoś raz-dwa. Przyszła mi ochota, żeby poświęcić jej trochę uwagi» [28, с. 5].

Такий підхід до підбору книжок свідчить, що Шимборська була не лише великою шанувальницею літератури, а й уважною спостерігачкою та тонкою аналітикинею, здатною виявити цінність навіть у маловідомих або забутих виданнях. Ева Ліпська відзначала, що теми для фейлетонів вибиралися зовсім не випадково: часто друзі приносили їй книжки, якщо натрапляли на щось цікаве, дотепне або незвичне; якщо видання зацікавлювало Шимборську — вона його брала. Наприклад, чоловік Еви Ліпської приніс каталог кінологічної виставки у парку Йордана, і саме з нього поетеса створила рецензію [1, с. 154]. Шимборська сама зазначала, що ніколи не відкидала «гірших» книжок на користь «кращих»: «Piszę Lektury nadobowiązkowe, bo uważam, że nawet najgorsza książka może coś dać do myślenia w taki czy inny sposób: może dlatego, że jest zła, ale może dlatego, że coś tam w niej jest, tylko się nie udało – mówiła Teresie Walas. – W moim życiu był zawsze straszny bałagan czytelnicy» [1, с. 153].

Вона також отримувала книги від знайомих, проте рідко зверталася до них у своїх фейлетонах, оскільки вважала, що писати про близьких авторів найскладніше. Дослідниці її творчості, проаналізувавши п'ять томів збірки «Lektury nadobowiązkowe», виявили лише небагато видань авторів, добре знайомих Шимборській: Ванди Кломінкової — про усиновлення; щоденник Александра Земного; Тадеуша Хшановського «Portret staropolski»; Анджея Кломінка — спогад про «Przekrój»; монографію Єжи Фіцовського про Вітольда Войткевича; Вацлава Твардзіка «O uważniejszym aniżeli dotychczas tekstu staropolskiego czytaniu i jakie z niego pożytki płyną rozprawa śliczna i podziwienia godna»; Тадеуша Ничека «Alfabet teatru dla analfabetów i zaawansowanych» [1, с. 398].

За оцінкою Терези Валас, у рубриці «Lektury nadobowiązkowe» Шимборська підходила до добору матеріалу для фейлетонів надзвичайно ретельно, хоча зовні могло здатися, що її читання було випадковим: «Na pozór Szymborska przyjmuje na siebie rolę czytelniczki wszystkożernej – pisała w »Dekadzie Literackiej« – która z czystej poczciwości, by nie rzec z miłosierdzia, przekartkowuje książki zalegające na półce »książki nadesłane«, z góry skazane na brak zainteresowania innych czytelników. (...) Nie dajmy się wszakże zwieść tym pozorom. Szymborska jest wytrawną łowczynią czytelniczych przygód, a w rzekomej przypadkowości materiału ukryty został mechanizm bezwzględnej selekcji» [1, с. 154].

Міхал Русінек відзначає, що для Шимборської першочергове значення мали питання, що знаходили поетичне втілення; менш важливі або другорядні теми потрапляли лише до рубрики «Lektury nadobowiązkowe». Русінек неодноразово наголошував, що поетеса не створювала класичних книжкових фейлетонів і не робила прямої рецензії на твори, надаючи перевагу тим виданням, які резонували з її актуальними інтересами [4, с. 12].

Як ілюстрацію Йоанна Щесна наводить поезію «Męskie gospodarstwo», створену з огляду на Корнеля Філіповича. У вірші постає чоловік — вправний майстер — поданий із ніжною інтонацією. Коли жінка питає, чи

можна щось викинути, він суворо поглядає, що тонко передає її почуття: «To jest przykład dyskrecji, maskowania się wierszem. Autorka nosi w sobie miłość. I nagle znajduje Poradnik dla majsterkowicza i pisze o tym w Lekturach nadobowiązkowych. Widać, że ją roznosiło uczucie. Z tego powodu przeczytała od deski do deski poradnik majsterkowicza i stąd wzięła się puenta wiersza. Tekst Lektury... kończy się refleksją – dla kogo jest ten poradnik? Przecież mężczyźni, którzy potrafią majsterkować, nie potrzebują go. Majsterkowicz zawsze gdzieś przypadkiem widział, jak się montuje – powiedzmy – łapy przeciwwyważeniowe. W tym momencie ja po prostu zobaczyłam Kornela Filipowicza. Może nawet oni o tym rozmawiali? Bo często było tak, że pisali w tym samym czasie o tych samych książkach» [4].

У такий спосіб, використовуючи фейлетони для маскування особистих думок, Шимборська вільно досліджувала власні емоції й досвід, зберігаючи делікатність. Теми книжок, які вона обирала, нерідко резонували з її внутрішніми станами — тому фейлетони насичені прихованими сенсами й тонкими алюзіями на приватне життя. Міхал Русінек наголошує, аби дізнатися щось приватне про Віславу Шимборську, слід читати Шимборську — про це вона сама говорила [20]. Завдяки цьому читачі могли знаходити в її текстах приховані шари та додаткові контексти, неочевидні з першого погляду.

Шимборська розглядала літературні твори як інструменти для власних роздумів, так само, як і людей, події та предмети, що в них зображені. Вона виділяла окремі елементи книги, змінювала їхні внутрішні пропорції — іноді зменшуючи, іноді підкреслюючи їхню вагу, — підхоплювала випадково кинутий автором мотив, розгортала побічні сюжети та вплітала власні асоціації. На їхній основі формувався новий риторичний простір: «Dzieła oczywiście traktowane są instrumentalnie, podobnie jak występujące w nich osoby, zdarzenia i przedmioty - pisała dalej o Lekturach Teresa Walas. — Szymborska wykrobuje z nich z ręcznie jeden detalik, zmienia wewnętrzne proporcje, tu miniaturyzuje, tam wyolbrzymia, chwytą jedną rzuconą nieopatrznie

przez autora myśl, rozwija poboczny wątek, implantuje w bezbronne ciało książki własne skojarzenia i odbiwszy się od tak przygotowanej trampoliny, szybuje w retoryczną przestrzeń» [20].

У спогадах для Анни Біконт та Йоанни Щесної Шимборська розповідала, що писала про книги, які користувалися популярністю серед читачів, навіть якщо офіційна критика їх ігнорувала. Вона пояснювала, що це були видання іншого типу — такі, що не підпадали під політичний контроль того часу, і які дозволяли читачам відволіктися від політичних альянсів, знаходячи літературу поза межами пропаганди ПНР. Шимборська прагнула зосередитися на аспектах сприйняття, що залишалися вільними від політичного впливу [1, с. 154]. Водночас вона зауважувала, що сучасні читачі частіше обирають твори про мор у середньовічній Європі, ніж про актуальні політичні події; таким чином підкреслювала потребу в літературі, яка дозволяє дистанціюватися від щоденних соціально-політичних проблем [154].

Шимборська обирала книжки, які провокували її на роздуми про реальність, людину та світ. У 1993 році, під час обговорення відновлення додатку «Lektury nadobowiązkowe» в «Gazeta Wyborcza», її запитали, чи збережуть нові фейлетони аполітичний і нейтральний характер [1, с. 167]. Вона відповіла, що нічого не змінилося: політика й надалі виступає «вампіром», який прагне «висмоктати» з людей усю енергію. Водночас Шимборська наголошувала на важливості збереження власних ідеалів та чесних, обдуманих переконань і намаганні жити у згоді з ними. Поетеса підкреслювала потребу багатоперспективного погляду на світ і використання різних методів читання книжок [1]. Відкритість до множинності інтерпретацій стала фундаментом її фейлетонної практики та визначила особливий підхід до літературної діяльності.

Підсумовуючи, вибір книжок Віслави Шимборської визначався її щирою допитливістю до світу. Поетеса цікавилася багатьма сферами знань і завжди шукала новий досвід, звертаючись до літератури з різних джерел.

Вона вміла помічати цінність навіть у тих виданнях, які іншим могли здатися незначними або призабутими, що свідчить про її тонке розуміння літератури як способу пізнання життя. Саме тому її фейлетони поєднували інтелектуальну глибину з доступністю для читачів, спонукаючи до роздумів про навколишню реальність. Для самої Шимборської читання було своєрідними ліками від серйозного, насиченого політикою світу, який нерідко викликав тривогу.

Висновки до Розділу II.

У цьому розділі висвітлено, чому фейлетон, перебуваючи на перетині публіцистики та літератури, стає природною формою для творчості Віслави Шимборської. Розглянуто походження терміна, складнощі його визначення та історичні коливання між рубрикою і самостійним жанром. Виділено характерні стильові риси: суб'єктивність, рефлексивність, розмовна побудова, легкість викладу, іронія та гумор. На основі цього окреслено функції фейлетону: інформативну, освітню, розважальну, критичну, рефлексивну та інтегративну. Також подано класифікацію жанру (фабулярний, дискурсивний, дигресивний, діалогічний) і простежено його трансформацію у XX столітті до більш компактної однотемної форми.

Окрему увагу приділено підходу Шимборської до відбору книжок для циклу «Lektury nadobowiązkowe». Показано широкий спектр її читацьких інтересів: від поезії та есеїстики до довідників, науково-популярних видань, антропології, історії, літератури нонсенсу, альбомів та журналів. Такий вибір дозволяв авторці помічати дрібні деталі повсякденності та творити на їх основі текст. Літературний відбір не був випадковим: він включав пошук у книгарнях, використання редакційних надходжень та пріоритет книжок, що резонували з актуальними для поетеси темами.

Важливим аспектом є принцип роботи Шимборської з матеріалом: книжка слугувала відправною точкою для власної рефлексії. У фейлетонах

вона концентрувалася на помітній деталі, змінювала співвідношення між головним і другорядним, підхоплювала побічні думки та формулювала на їхній основі ширші висновки. Цей процес супроводжувався повагою до читача та стриманою іронією. Особливу увагу приділено й особистісному виміру текстів: фейлетони іноді зачіпали приватні теми, але завжди зберігали тактовність. Політичні питання поетеса тримала на дистанції, віддаючи перевагу багатоперспективному погляду і темам, які не перевантажують читача суперечками.

РОЗДІЛ III. ФЕЙЛЕТОННА ТВОРЧІСТЬ ВІСЛАВИ ШИМБОРСЬКОЇ: ПОЕТИКА, СТИЛЬ І ТЕМАТИЧНІ АКЦЕНТИ

3.1. Поетика та стилістичні домінанти фейлетонів Віслави Шимборської

Віслава Шимборська, відома передусім як поетеса, у своїх фейлетонах сформувала унікальну форму та манеру письма, які чітко вирізняють її тексти серед інших представників жанру. За словами Яна Томковського, тексти циклу «*Lektury nadobowiązkowe*» створюють унікальну, химерну і мозаїчну цілість, яка не перетворюється на хаос. Шимборська рідко обмежувалася лише оцінкою чи описом книжки: вона брала її як відправну точку для вільних асоціацій і переходила до різних тем — від спорту і балету до архітектури, театру, кіно, зоології, медицини, психології, кулінарії та навіть математики. [39, с. 306].

У циклі «*Lektury nadobowiązkowe*» представлено надзвичайно різноманітний набір літературних форм, до яких зверталася авторка: саги, листи, казки, антології, біографії, путівники, порадики та словники. Вона не відкидала жодного жанру, що робить її фейлетони тематично багатими й насиченими. У цих текстах трапляються описані флора й фауна, привиди, а також її улюблені вірші [28, с. 163]. Авторка мандрує з читачем по різних куточках світу — від ескімосів до Конго, від Каліша до Помпеїв, торкаючись тем кухні, історії та мистецтва [28, с. 199]. Завдяки такому підходу фейлетони Шимборської вражають різноманітністю та несподіваними спостереженнями.

Шимборська писала фейлетони завжди на друкарській машинці, дбаючи, щоб текст уміщувався на одній сторінці машинопису. Показовою рисою є відсутність абзаців і відступів — це надає прозі характеру безперервної, майже декламованої висловлюваності. Такий формат був свідомим прийомом для збереження цілісності й динаміки. Міхал Русінек згадує епізод, коли Шимборська поновила публікації фейлетонів у журналі «*Gazeta Wyborcza*», редактор Міхал Цихий розбив її текст на абзаци — і це викликало негайний спротив. У чемному, проте наполегливому листі авторка

попросила повернути первісну форму без абзаців. Шимборська розглядає фейлетон як цілісне згорнуте висловлювання, яке має сприйматися читачем у своєму завершеному вигляді [19]. З часом стиль Шимборської в «Lektury nadobowiązkowe» зазнав певних змін: перші фейлетони були відносно короткими, зазвичай вміщувалися на одній сторінці, тоді як пізніші тексти поступово подовжувалися й іноді досягали двох сторінок.

Найкоротший фейлетон Шимборської присвячений книзі, написаній складною науковою мовою, і містить лише вісім рядків. Основну частину тексту займає одне речення: «Nie mam szacunku dla uczoności, która nie potrafi się jasno i foremnie wypowiedzieć. Oko moje padło przypadkiem na takie oto zdanie, str. 86: „Filozoficzno-ideowe spory empiryczno-metafizyczne z etycznopedagogicznym w dużej mierze krytycyzmem czystego rozumu I. Kanta tkwią u podstaw eudajmoniczno-utyliitarystycznego filantropizmu pedagogicznego I.B. Basedowa i moralistycznie przenikają dedukcyjnopsycho logiczny system pedagogiczny J.F. Herberta”. Czytać dalej? Nie chcę i nie muszę. Studenci także nie chcą, ale muszą» [28, с. 571].

До 1967 року рубрика «Lektury nadobowiązkowe» публікувала по три фейлетони за раз, що дозволяло охоплювати ширший спектр тем і книг. Перші три тексти були присвячені виданням Ромена Гарі «Korzenie nieba», П'єра Буля «Opowieści o miłosierdziu» та Марії Конопницької «Poezje» [28]. Згодом у кожному випуску зазвичай з'являлося лише два фейлетони, ймовірно, щоб зробити рубрику більш компактною та композиційно завершеною.

Фейлетон, присвячений книзі Ромена Гарі «Korzenie nieba», ілюструє характерний підхід Шимборської: поєднання аналізу літературного твору з особистими спостереженнями та анекдотами. Вона згадує своє знайомство з іншою книгою автора — «Obietnica poranka»: «Obietnica poranka nie należy do książek wiernych właścicielowi. Dwa razy ją kupowałam i dwukrotnie mi zniknęła. Raz pożyczona, a drugi raz w niejasnych okolicznościach» [28, с. 11]. Такий

початок занурює читача в особистий читацький досвід Шимборської, де взаємодія книжок і повсякденного життя постає природною і невимушеною.

У фейлетоні, присвяченому «*Opowieści o miłosierdziu*» П'єра Булля, Шимборська вибудовує свій аналіз через роздуми про кінематографічні адаптації, використовуючи їх як рамку для розгляду новели: «*Pierre Boulle napisał powieść Most na rzece Kwai, z czego nakręcono głośny film, jeszcze do tej pory nam nieznany. Albo gorzej niż nieznany, bo w ostatnich dziesięciu latach sprowadzono do nas wiele filmów, które wyraźnie tamten naśladowały. Kiedy wreszcie Most zjawi się w Polsce, wyda nam się dziełem z drugiej ręki*» [28, с. 12]. Такий підхід дозволяє Шимборській органічно поєднати особисті спостереження з літературним аналізом.

У наступному фейлетоні Шимборська звертається до оповідання «*Tajemnica świętego*», де описується середньовічна практика цілування прокажених як форми покути. Вона порівнює ці ритуали з жорстокістю концтаборів, показуючи, як минуле й сучасність можуть переплітатися у літературному сприйнятті. Для Шимборської типовим є такий спосіб читання, що дозволяє одночасно роздумувати над історією та знаходити абсурдні або парадоксальні моменти у буденному житті.

У фейлетоні про «*Poezję*» Марії Конопніцької Шимборська говорить про довгу життєздатність цієї поезії, зіставляючи власне дитяче читання з теперішнім досвідом — і дотепно коментує вплив телебачення на малих читачів: «*Wiersz „A jak poszedł król na wojnę” do dziś wzrusza mnie i boli. [...] Mając cztery lata, uznałam tę bajkę za arcydziełko sentymentu i dowcipu. Do dziś tego sądu zmienić bym nie umiała. Kiedy pomyślę, że dzisiejsze czteroletnie dziatki siedzą przed telewizorami i wysłuchują na dobranoc idiotyzmów gąski Balbinki, zimny pot występuje mi na czoło*» [28, с. 13].

Спільною рисою цих і інших текстів є те, що книжка виступає лише відправною точкою для вільних і часто несподіваних міркувань. Шимборська часто відходить від головної теми, розвиваючи суміжні лінії з тонкою іронією. Так, у фейлетоні про «*Antologię literatury powszechnej*» Леслава

Еустахевича вона від аналізу добору фрагментів переходить до обговорення труднощів укладання антологій і неминучості суб'єктивних рішень, що супроводжуються суперечками та розчаруваннями читачів. Сама авторка в одному з фейлетонів окреслює риси власного стилю: «Felietony jej tym różnią się między sobą, że są raz takie, raz owakie. Zawsze jednak starają się być krótkie, dzięki czemu Czytelnik dużo prędzej będzie mógł się połapać, co który felieton jest wart, niż gdyby miał do czynienia z wielostronicowym esejem. [...] Styl Szymborskiej zasługuje na uwagę przede wszystkim ze względu na wyrazy, jakich unika. „Kontrowersyjny” to dla niej ciągle jeszcze sporny czy wątpliwy, „finalny” – końcowy albo ostateczny, a „spektakl” – po prostu przedstawienie oraz widowisko. Nie żeby miała jakiegoś fioła na punkcie wyrazów obcego pochodzenia. Uważa tylko, że należałoby się zastanowić, które z tych wyrazów są naprawdę potrzebne» [28, с. 618].

Авторка особливо дбає про точність слів і свідомо уникає чужомовних запозичень, вважаючи їх зайвими та шкідливими для польської мови. Шимборська критично оцінює практику заміни рідної лексики іншомовними словами, адже це обмежує виразність та багатство мови. Її підхід до мови ґрунтується на прагненні забезпечити ясність, чистоту та естетичність висловлювань. Легка іронія авторки помітна у коментарях щодо модних слів, які увійшли в ужиток без реальної потреби. Вона наводить приклад вислову Генрика Сенкевича 1879 року, який критикував надмірне запозичення, зазначаючи, що багато таких слів уже міцно закріпилися в мові, демонструючи її еволюцію: «Weźmy nasze dzienniki – zżymał się Henryk Sienkiewicz w r. 1879, czyli okrąгло sto lat temu – jakim językiem to wszystko pisane? Co znaczą takie wyrazy, jak: fuzja, misja, subwencja, oktrojowanie, rewokacja, intonacja, fluktuacja, leader, premier, fakelzug, ensemble, komunikat, batuta, elew, adept, kampania, bilon, ekspedycja, liberalizm, renta, alarmiści, manewr, emisja, żyrowanie?» [28].

Рецензії Віслави Шимборської вирізняються вишуканістю та зрозумілістю польської мови, що робить їх доступними для широкої

аудиторії. Авторка свідомо уникає складних термінів і зайвих запозичень, які часто зустрічаються в сучасному польському мовленні: «Każdy z nas chce być „na czasie”. Nawet przetwórstwo mięsne. W jakimś sklepiku widziałam już „eurokiełbasę”, a w innym „promocję wątroby wieprzowej”. Nawet dziedzina mody wzdyma się jak gacie na sznurku. Czytałam już o butach „adresowanych” do dzieci i o bluzkach, które muszą „korespondować” ze spódnicą. Dobry Boże, co na to poczta?» [28, с. 833].

Однією з характерних рис творчого стилю Віслави Шимборської є її вміння формулювати перші речення, які одразу захоплюють увагу читача та надовго залишаються в пам'яті. Вона володіла особливим даром створювати зацікавлюючі вступи як у поезії, так і у фейлетонах. Унікальним прикладом цього є фейлетон, що складається винятково з перших речень, кожне з яких могло б служити початком окремого твору.

У фейлетоні, присвяченому книзі Марії Шиповської «Jan Matejko wszystkim znany», Шимборська зазначає, що видання містить настільки багатий матеріал, що у її свідомості постійно виникають нові потенційні вступні речення, які можна використати для створення різних фейлетонів. Приклади цих речень такі: «To, co powyżej napisałam, proszę traktować jako początek pierwszy. A oto początki inne: 2. Również Matejko był kiedyś malarzem młodym. To dziwne, ale w szkole nigdy mi o tym nie mówiono. 3. Pewnego razu podpisał się w liście do przyjaciela: „Jan, nadworny malarz króla polskiego”. Zasłużył również na tytuły nadwornego strażnika zabytków i ministra propagandy. [...] 6. Poprzedni monografiści nie mieli serca dla Teodory Matejkowej. Bo Teodora nie lubiła Jana. Bo również Jan nie lubił Teodory. Można jednak nie lubić się i kochać. Dopiero Szypowska połąpała się w tej zawilości. [...] 8. Matejko wszystkim znany to tytuł przewrotny. Mało kto np. wie, że mistrz zwykł latem zażywać kąpieli w Wiśle pod mostem Zwierzynieckim i że nie dostawał od tego wysypki. [...] 10. Maria Szypowska napisała bestseller. Nie mam wątpliwości, choć to dopiero pierwsze wydanie» [28, с. 524].

У фейлетонах, створених до 1990-х років, Віслава Шимборська неодноразово висловлювала занепокоєння через невеликі тиражі книг та ускладнений доступ до них. Вона також звертала увагу на недостатньо продумане художнє оформлення видань, зазначаючи, що ілюстрації, які супроводжують тексти, часто вирізняються низькою якістю друку. Нижче наведено кілька цитат із різних її фейлетонів, що ілюструють ці спостереження:

«Narzekaliśmy kiedyś, że książki, które ilustracje mieć powinny, albo nie mają ich wcale, albo mało i na fatalnym technicznym poziomie. Teraz nareszcie możemy się cieszyć – ukazuje się coraz więcej pięknie ilustrowanych książek» [28, c. 741].

«Niestety bardzo mi tę lekturę utrudniała fatalna korekta, a także układ graficzny tekstu: wąziutkie szpalty bez akapitów oraz tytuliki podrozdziałów, nie położone, jak Pan Bóg przykazał, nad tekstem, ale wtopione w tekst i drukowane czcionką mało rzucającą się w oczy» [28, c. 578].

«Nakład książki wynosi trzy tysiące egzemplarzy... Może to jakaś pomyłka w druku? Inne monografie z serii Ludzie Żywi mają z reguły nakłady kilkakrotnie wyższe» [28, c. 357].

«Niestety pięć tysięcy nakładu z góry przekreśla ten kierunek. Książka do rzesz nauczycielskich nie trafi, do dyskusji i przemysłów nie pobudzi... Rozkupią ją na pniu, i to tylko w paru większych miastach, różni kolekcjonerzy nowości zwabieni mnóstwem dziecięcych wierszyków cytowanych w tekście» [28, c. 378].

«Jak na 10 tysięcy nakładu chyba za mało» [28, c. 335].

«Zwykły czytelnik może mieć trudności ze zdobyciem książki wydanej parę lat temu w niewielkim nakładzie» [28, c. 467].

«Ale nakładzik kusy, 600 egzemplarzy zaledwie, zamienia książkę w gorączkowo od razu poszukiwany rarytas» [28, c. 115].

У фейлетонах, написаних наприкінці ХХ століття, Віслава Шимборська торкається нових тем, пов'язаних із капіталістичною реальністю. У тексті, присвяченому книжці «Podróże w krainie gier», поетеса аналізує вплив

капіталізму на розвиток і популяризацію ігор. Вона зазначає, що нові економічні умови вплинули як на зміст, так і на механіку ігор, які почали відображати процеси індивідуальної кар'єри та змагання, характерні для капіталістичного суспільства: «Kapitalizm rozwinął nowe rodzaje gier, które odzwierciedlają mechanizm osobistej kariery. Grom tego typu Pijanowski najwięcej miejsca poświęca, i słusznie, bo liczba ich zwłaszcza w Stanach stale rośnie, a wiemy o nich bardzo mało. [...] Wymyślona w dobie wielkiego kryzysu gra „Monopoly” cieszy się ogromną popularnością do dzisiaj, choć pod różnymi nazwami i w rozmaitych wariantach. Wdraża ona dziatki w sekrety kapitalistycznych machinacji i jest szkółką stosownej postawy życiowej. Gra, na mój gust, absolutnie obrzydliwa» [28, с. 93].

Фейлетони Віслави Шимборської завжди відповідали часові, в якому виникали, точно відображаючи зміни та суспільні виклики тієї доби. Авторка вміло адаптувала свої тексти до сучасних реалій, а її спостережливість і глибоке розуміння соціальних процесів робили кожен фейлетон своєрідним свідченням часу — текстом, що поєднував іронію, гумор і роздуми. Стиль Шимборської відзначається гнучкою й оригінальною побудовою, що віддаляє її фейлетони від традиційних літературних рецензій. Вони не прагнуть виконати всі вимоги академічного критичного тексту, натомість тяжіють до публіцистики, спрямованої на осмислення й коментування дійсності. Завдяки простій, але вільній структурі авторка може легко переходити між різними темами, застосовуючи динамічний, дотепний і багатошаровий стиль викладу, типовий для фейлетону [40, с. 205].

Фейлетони Віслави Шимборської вирізняються рефлексивністю та особистісним характером, нагадуючи відверті роздуми або інтелектуальні записи у щоденнику. Вони спираються на її власний досвід, що робить тексти близькими та зрозумілими для читача, викликаючи відчуття довіри. Особливою рисою її письма є здатність створювати майже інтимний контакт із аудиторією — завдяки теплоті, людяності, водночас високому інтелекту та чутливості стилю. Шимборська майстерно володіла мовою, тонко відчувала

психологію людини й могла з простої фрази вилити глибокий філософський сенс. Її фейлетони поєднують аналітичне мислення з індивідуальним, емоційним сприйняттям світу.

3.2. Тематичний і жанровий аналіз фейлетонів 1968-1973 років

Перші фейлетони Віслави Шимборської друкувалися у виданні «*Życie Literackie*», а пізніше — у «*Pismo*» та «*Gazeta Wyborcza*» [28, с. 7]. Згодом вони були видані окремими книжковими збірками, що забезпечило ширший доступ до цих текстів. У 2015 році видавництво Znak опублікувало збірку всіх фейлетонів поетеси під назвою «*Wszystkie lektury nadobowiązkowe*». До книги увійшли 562 фейлетони, написані в 1967–2002 роках, упорядковані за хронологією публікацій. У заголовку кожного тексту зазначено відомості про автора чи редактора книги, її назву, а за наявності — перекладача, автора вступу чи післямови, а також видавництво та рік видання. Здебільшого фейлетон подається у вигляді одного безперервного абзацу, де Шимборська не переказує зміст книги, а висловлює власні міркування та роздуми, які виникли під час читання.

Упродовж шести років — від 1968 до 1973-го — Віслава Шимборська написала понад двісті фейлетонів. Як уже зазначалося, тематика фейлетонів Шимборської змінювалася відповідно до поточних суспільних обставин. У цей період поетеса охоплювала широкий спектр питань — літературу, культуру, мистецтво, мову, природу та освіту. Вона писала, зокрема, про такі видання, як «*Atlantyda*» Людвіка Зайдлера, антологію поезії Латинської Америки «*Ewokacje*» у перекладах Єжи Нємойовського, класичні переклади Горація від Адама Важиґа, а також твори Теокріта. У текстах порушувалася проблематика культури й мистецтва: історія варшавського балету за Яніною Пуделек, комічні елементи в середньовічному польському мистецтві за Мацеєм Гутовським та роль ілюстрацій у науково-популярній літературі. Завдяки своїй уважності та тонкій іронії Шимборська пропонує в цих

фейлетонах особливі погляди на літературу, її значення та вплив на культуру. Нижче подано аналіз трьох фейлетонів 1968 року, присвячених літературній тематиці.

У фейлетоні про книжку Людвіка Зайдлера «Atlantyda» Шимборська починає з контекстуалізації Платона й його ставлення до поетів, надаючи дискусії іронічного тону вже від першого речення: «Platon, jak wiadomo, nie lubił poetów. Twierdził, że robią zamęt» [28, с. 77]. Так Шимборська підкреслює парадокс: філософ, який сам порушує спокій ідеями про Атлантиду, докоряє поетам за подібні дії. Вона наводить дані, що з часів Платона про Атлантиду створено близько 25 000 праць, що демонструє масштаб зацікавлення цією легендарною островом у культурі та науці. Авторка схвально відзначає гумор і неупередженість Зайдлера, а також польський внесок в атлантологію, водночас зауважуючи, що Атлантида — це не лише об'єкт дослідження, а й вправа уяви.

У фейлетоні, присвяченому антології «Ewokacje», Шимборська критично оцінює підхід укладачів, які прагнули охопити забагато одразу, але в результаті нічого не досягли. Вона зауважує, що через це послання антології розпорошується: «Na jednego poetę przypadło po jednym wierszyku (z wyjątkiem pięciu, których zaszczycono aż dwoma...)» [28, с. 79]. Поетеса підкреслює відсутність ієрархії та вибору, що призводить до знецінення індивідуальних голосів авторів. Іронічно звертаючись до перекладача Єжи Немойовського, Шимборська натякає, що навіть велике серце не здатне однаково цінувати таку численну групу поетів; натомість доцільніше було б сконцентруватися на меншій кількості авторів, щоб краще показати їхню справжню цінність.

Третій фейлетон присвячено збірці народних казок, укладеній Геленою Капелуш. Шимборська розкриває історичний контекст і методи збору казок, акцентуючи на проблемах автентичності та точності відтворення першоджерел. Вона підкреслює універсальний характер казкових оповідей, які переходять із культури в культуру, і саме в цьому полягає їхня

привабливість і цінність. У завершальних рядках фейлетону Шимборська визнає таку універсальність, зазначаючи, що казки, адаптуючись до різних культур, передають загальнозначущі смисли, що об'єднують людей. У цих текстах вона спонукає читача до глибшого роздуму над літературою, підкреслюючи її складність, вплив на уяву та значення для культурної спадщини.

Аналіз фейлетонів Шимборської 1969 року, у центрі уваги яких мистецтво та культура, дозволяє глибше зрозуміти її підхід до інтерпретації та оцінки культурної спадщини. У фейлетоні про книгу «Historia kultury bizantyjskiej» Гауссінга вона підкреслює складність цієї спадщини та проблеми її збереження [28, с. 138]. Визначаючи Візантію як «спадкоємця грецької культури», авторка зауважує, що цей «опікун» не завжди був «дбайливим». Критично описуючи періоди, коли імперія, зміцнівши, проявляла байдужість до охорони як власної, так і античної культури, Шимборська демонструє внутрішні конфлікти, що впливали на культурний розвиток. На прикладі Аретаса, який замість коштовностей фінансував переписування творів Платона, вона підкреслює важливість особистої участі у збереженні спадщини. Це спонукає до роздумів: чи дбаємо ми про культуру лише у часи загрози, як це робили візантійці, чи сьогодні розуміння її цінності настільки глибоке, що нам не потрібні кризи для належної шани спадщини?

У фейлетоні про книгу Міхаловського «Nie tylko piramidy...» Шимборська розглядає питання єгиптології — дисципліни відносно пізнього виникнення, що ставить перед дослідниками чимало викликів [28, с. 143]. Вона метафорично зображує культуру Єгипту як міцно стиснутий кулак, підкреслюючи складність повного пізнання та небажання історії розкривати всі свої таємниці. Авторка також звертає увагу на уважність Міхаловського до, здавалося б, незначних деталей, які, проте, стають ключем до розуміння тонких змін у мистецтві та культурі.

Останній із розглянутих фейлетонів присвячено книжці Рімшнайдера, у якій Шимборська звертає увагу на нове, іронічне прочитання постаті Гомера. Вона розмірковує про те, як поет, використовуючи стародавні сюжети, передає власне бачення світу — «w każdej fabule, jaka mi się pod rękę nawinie». Авторка підкреслює, що навіть античні твори, зокрема гомерівські епоси, допускають множинність інтерпретацій, що залежить від культурного й інтелектуального контексту певної епохи. Такий підхід демонструє живу динаміку взаємодії між текстом і його тлумаченням: кожна доба вкладає в класичні твори нові сенси, які впливають на наше сприйняття культури та формування особистої ідентичності. Шимборська ставить запитання, чи є Гомер лише пережитком минулого, чи він і далі звертається до сучасного читача, пропонуючи нові способи осмислення як своєї епохи, так і нашого часу. У цих роздумах авторка поєднує історичний аналіз літератури з рефлексією над роллю читача у тлумаченні та збереженні культурної спадщини.

Аналіз трьох фейлетонів Шимборської за 1970 рік — присвячених тваринам, природі та довкіллю — виявляє її унікальний погляд на взаємини людини з природою та значення природничих знань. Авторка не лише популяризує теми природознавства, а й спонукає читача розмірковувати над тим, як ми сприймаємо й осмислюємо світ природи. Особлива увага приділяється важливості наук, таких як палінологія, які допомагають відчитувати історію планети та визначати наше місце в ній.

У фейлетоні про книгу «Kilka milionów lat historii lasów» Шимборська, роздумуючи про кліматичні зміни та їхній вплив на рослини, зауважує: «Jeszcze pod koniec trzeciorzędu jakże było miło i egzotycznie na bezludnym Rynku krakowskim! Kwitły sobie magnolie i może jakaś urocza małpia rodzina huśtała się na gałęziach hikory. Niestety. W ekskoronie dębu czerwonego mieści się teraz biurko redakcyjne, a przy nim siedzi redaktor Zbigniew Kwiatkowski i słodkiego szumu liści wcale już nie słyszy» [28, c. 170].

Фрагмент яскраво ілюструє глибокі зміни, які зазнали ландшафти Польщі та всієї Європи під впливом зледенінь і людської діяльності. Минуле планети відкриває картини, що видаються фантастичнішими за будь-яку вигадку: на місці сучасних міст колись простягалися тропічні пейзажі з буйною рослинністю. Фейлетон спонукає читача замислитися над власною відповідальністю за збереження природної спадщини та усвідомити наслідки людських дій для майбутніх поколінь.

У властивій собі іронічній манері Шимборська описує власне читання книжки про тераріум, водночас зазначаючи, що створювати власний тераріум вона зовсім не збирається: «Po co ja tę książkę czytam? Nie zamierzam zakładać w domu terrarium. Tym bardziej akwaterrarium. (...) Także kameleona, który dwójgiem oczu potrafi poruszać oddzielnie, np. jednym w górę, a drugim w bok, co daje mu na pewno dużą satysfakcję» [28, с. 198].

У цьому особистому відступі авторка розмірковує над цінністю пізнання природи — навіть тоді, коли ці знання не мають жодного практичного призначення. Шимборська запитує: «A zresztą czy to z góry wiadomo, co potrzebne, a co nie?», — тим самим наголошуючи на важливості людської допитливості й відкритості до світу як основи розуміння та збереження його різноманіття [28, с. 198]. Ці міркування спонукають до самоаналізу: як часто ми нехтуємо тим, що здається нам непотрібним чи невідповідним? Фейлетон підводить до висновку, що будь-яке знання має значення, навіть якщо воно не слугує безпосередній практичній меті, адже саме завдяки різноманітним інтересам наше сприйняття світу стає глибшим і повнішим. Шимборська переконує: відкритість до нового є однією з найважливіших рис людського мислення.

У іншому фейлетоні, присвяченому темі плазунів, Шимборська критично оцінює сенсаційний підхід до зображення вимерлих тварин, який часто формує у суспільстві спотворені уявлення: «Czyżby groziło nam z ich strony jakieś niebezpieczeństwo?» [28, с. 172]. Авторка підкреслює важливість наукового методу у вивченні прадавніх видів, адже саме він дозволяє глибше

осягнути історію життя на Землі. Водночас вона зазначає: «Nie jestem tak zblazowana, żeby w jakiegokolwiek formie życia widzieć normalność. Zwykłych zwierząt nie ma w ogóle i nie było ich nigdy» [28, с. 172].

Цей фейлетон можна розглядати як застереження проти надмірних спрощень і сенсаційності, що часто спотворюють справжню красу та складність історії природи. Незважаючи на стислий формат, тексти Шимборської вирізняються глибиною думки й філософським баченням. Вони нагадують, що взаємини людини зі світом природи багатовимірні та складні, а отже, потребують уважного сприйняття й щирої поваги до кожного прояву життя.

Фейлетони Віслави Шимборської 1971 року зосереджуються на складних аспектах людської психіки, поєднуючи аналіз історичних і сучасних підходів до психології. У фейлетоні, присвяченому книжці Густава Ягоди, Шимборська розмірковує над природою забобонів, наголошуючи на їхній універсальності та стійкості до процесів раціоналізації. Посилаючись на слова Ягоди, письменниця зазначає: «Nie ma ludzi nieprzesądnych – są tylko ludzie mniej lub bardziej przesądni» [28, с. 238].

Ця думка підводить до усвідомлення, що забобони — не лише спадок минулого, а й невід’ємна складова людської психіки. Автор наголошує, що «choć skłonność do rzeczy cudownych może być od czasu do czasu powściągana przez rozsądek i naukę, to przecież nigdy nie zostanie doszczętnie wytrzebiona z natury ludzkiej» [28, с. 238]. На думку фейлетоністки, забобони, попри їхню зовнішню ірраціональність, виконують адаптивну функцію, допомагаючи людині долати почуття невизначеності та безсилля. Цей фейлетон спонукає до роздумів про те, як особисті та колективні забобони впливають на наші рішення, поведінку та міжособистісні взаємини, а також як вони, часто несвідомо, формують політичні й культурні процеси.

У фейлетоні, присвяченому книжці Еріка Фромма «O sztuce miłości», Шимборська порушує питання про природу любові. Вона інтерпретує думки Фромма, починаючи зі слів: «Miłość jest sztuką – rzecz Eryk Fromm.

Oczywiście miłość jako uczucie, nie jako technika» [28, с. 256]. Авторка звертає увагу на те, що любов не є пасивним почуттям, а активною практикою. Вона повторює думку Фромма про те, що справжнє кохання потребує свідомих зусиль: «wysiłku, koncentracji, pełnego zaangażowania się i cierpliwości» [28, с. 256].

Водночас поетеса критично оцінює надмірний оптимізм і моральний пафос Фромма, які, на її думку, можуть спрощувати складну природу почуття любові — адже навіть щирі зусилля не завжди приводять до щасливого завершення. Цей фейлетон спонукає до роздумів про власні взаємини та про те, як культурні норми й суспільні очікування впливають на наше сприйняття кохання й партнерства.

Останній фейлетон присвячений перекладам праць Арістотеля, які колись уважалися остаточним і беззаперечним авторитетом у сфері знань. Із властивою собі іронією Шимборська описує долю Арістотеля, чий твори «miały starczyć za wszystko, co o naturze świata napisano wcześniej, i musiały patronować wszystkiemu, co powstać jeszcze miało» [28, с. 259].

У цьому фейлетоні Шимборська наголошує на обмеженості людського знання й водночас на постійному прагненні до пізнання. Вислів «wiemy więcej, ale i tak mało» [28, с. 259] підкреслює, що навіть накопичені знання не дають остаточної істини, а кожна епоха схильна переоцінювати власну мудрість. Поетеса заохочує читача до критичного мислення — як у науці, так і у власних переконаннях і ставленні до любові — нагадуючи, що процес пізнання та саморозуміння є безперервним.

У наступних трьох фейлетонах, написаних 1972 року, Віслава Шимборська досліджує складність історії Венеції, життя Наполеона Бонапарта та підходів до розуміння психічних хвороб у їхньому історичному контексті.

Фейлетон Шимборської, присвячений історії Венеції, захоплює своєю оповіддю про виникнення цієї незвичайної республіки, демонструючи, як із, здавалося б, несприятливих умов — загрози з боку гунів і негостинних

територій лагун — постала потужна морська держава, що здобула неабияке багатство та вплив. Авторка також звертає увагу на своєрідне ставлення Венеції до територіальної експансії, зауважуючи: «po splądrowaniu wraz z krzyżowcami Konstantynopola, mógł z łatwością zasiąść na tronie Bizancjum, ale po namyśle wzgardził tą okazją» [28, с. 300]. Цей епізод підкреслює не лише стратегічний, а й прагматичний характер венеційського імперіалізму, який ґрунтувався радше на морському пануванні, ніж на завоюванні суходолу.

В аналізі книги «Pamiętnik kamerdynera cesarza Napoleona I» Шимборська описує життя Наполеона з перспективи його камердинера, який мав змогу спостерігати як за повсякденними справами, так і за інтимними моментами з життя імператора: «Cesarz to ma klawe życie... Przede wszystkim już o świcie dają mu do łóżka kawę» [28, с. 295]. Цей уривок стає відправною точкою для роздумів про іронію життя у сяйві влади, де приватність зведена до мінімуму, а кожен крок перебуває під наглядом. Шимборська звертає увагу на тягар, який несе публічне життя навіть для настільки могутньої особистості, як Наполеон. Через призму анекдотів із його повсякденності поетеса показує, що велич і влада часто пов'язані з глибокими особистими жертвами.

Слід замислитися, як постійний контроль і відсутність можливості для усамітнення впливають на рішення людини, яка має значний вплив на долі інших. Це, у свою чергу, змушує поставити питання про ціну влади та про те, наскільки справедливо ми оцінюємо важливість приватності й «звичайного» життя в контексті великих історичних звершень.

У фейлетоні, присвяченому книжці «Wizerunki niepospolitych niewiast staropolskich XVI–XVIII wieku», Шимборська досліджує ставлення до жінок із психічними розладами в історії Польщі [28, с. 313]. Вона демонструє, як у різні епохи по-різному ставилися до людей із психічними захворюваннями — залежно від їхнього соціального становища та матеріального добробуту. Авторка наголошує на трагічних долях жінок, які, маючи психічні хвороби,

часто залишалися без підтримки, якщо лише належали до вищих верств суспільства та володіли певними статками.

Шимборська використовує ці історії як привід для ширшої рефлексії над сучасним суспільством. Вона ставить риторичне запитання: «*naprawdę potrafimy je zawsze miłosiernie i skutecznie leczyć?*» [28, с. 313]. Це змушує читача замислитися, наскільки людство просунулося у ставленні до психічних захворювань і які бар'єри ще залишаються. Проводячи паралелі із сучасністю, поетеса підкреслює, що навіть сьогодні ми не завжди краще справляємося з проблемами психічного здоров'я, ніж це було в минулому.

Кожен із цих фейлетонів пропонує не лише глибоке осмислення певного історичного моменту, але й відкриває універсальні істини про людську та суспільну природу. Використовуючи історію як дзеркало, у якому ми можемо себе побачити, Шимборська закликає до глибшого пізнання себе та світу довкола. Вона спонукає замислитися над тим, що насправді є цінним для нашого суспільства і які уроки ми можемо винести з минулого, аби збудувати краще майбутнє.

Фейлетони Віслави Шимборської 1973 року висвітлюють процеси навчання мови, значення словникового запасу в повсякденному житті та творчі аспекти освіти. Проаналізовані тексти охоплюють психологічні, лінгвістичні й педагогічні виміри навчання та пізнання, показуючи, як мовна компетенція і процес її формування впливають на інтелектуальний і соціальний розвиток особистості.

У фейлетоні Шимборська аналізує підхід Богуслава Антонія Янковського до вивчення іноземних мов, звертаючи увагу на психологічні аспекти цього процесу. Як зауважує авторка, Янковський: «*wiele miejsca i energii poświęca udowadnianiu oczywistości, jak np. ta, że lepiej i szybciej człowiek się uczy, jeśli ożywia go ambicja lub myśl o praktycznych korzyściach z opanowania przedmiotu*» [28, с. 360]. Шимборська критикує такий підхід за брак новизни. Водночас вона відзначає, що книга цінна як джерело знань про різні методи навчання іноземних мов. Цей фейлетон демонструє, що

вивчення мови — це не просто освоєння слів чи граматики. Насамперед це процес, у якому вирішальне значення мають мотивація, усвідомлене ставлення до навчання та розуміння власних можливостей і обмежень.

У фейлетоні, присвяченому книзі «Kieszonkowy słownik bułgarsko-polski i polsko-bułgarski», Шимборська з гумором розмірковує над самою назвою «кишеньковий словник», яку, на її думку, можна вважати дещо хибною, зважаючи на обсяг видання. Проте те, що на перший погляд видається дрібницею, стає відправною точкою для глибших роздумів про еволюцію мови та зміну значень слів: «Bo oto jeszcze jedno słówko wyrasta ze swojej etymologii i zaczyna żyć w języku ponad stan. Podobnie jak piwnica (w której trzymamy ziemniaki), spódnica (którą nosimy na wierzch) podobnie jak spodnie (w dodatku z manszetami!), miednica (z porcelany), ręcznik (do nóg), korale (z bursztynu), bielizna (kolorowa), herbata (z mięty), parasol (na deszcz), szczotka (ze sztucznego tworzywa), pióro, ołówek, papier, sklep i co tam jeszcze» [28, с. 360].

Шимборська підкреслює значення творчого самовираження в освіті, аналізуючи працю Галини Семенович, присвячену поетичній творчості дітей [28, с. 377]. Фейлетоністку зацікавив підхід авторки до навчання поезії, а також роль творчості у виховному процесі. Книжку представлено як новаторське дослідження, що поєднує педагогіку з дитячою творчістю, підкреслюючи важливість підтримки природних схильностей дітей до самовираження через мистецтво. Шимборська зазначає, що система освіти часто зосереджується на механічному відтворенні фактів і правил, що Семенович критично окреслює як школу мовчання. Вона протиставляє цьому підходу ідею освіти, яка має стимулювати учнів до висловлення власних думок і почуттів. Фейлетон Віслави Шимборської стає платформою для глибших роздумів про природу освіти та її вплив на розвиток дитини. Підкреслюючи значення креативності, авторка закликає переосмислити, як сучасна школа може ефективніше сприяти формуванню життєвих компетенцій, а не обмежуватися лише академічними знаннями.

Публіцистика Шимборської відкриває важливу перспективу для розуміння ролі мови та освіти у розвитку людського інтелекту й культури. Вона простежує зв'язок між психологією мовного навчання, еволюцією лексичних значень та творчістю в освіті. Письменниця підкреслює, що мова — це не просто засіб спілкування, а носій досвіду та духовної спадщини людини. Її фейлетони спонукають замислитися над тим, як ми передаємо знання, засвоюємо інформацію та комунікуємо між собою. Вони також показують, що через мову можливо глибше пізнати себе і світ.

Отже, фейлетони Віслави Шимборської, написані в 1968–1973 роках і зібрані у виданні «*Wszystkie lektury nadobowiązkowe*», є не лише прикладом уважного читання та аналітичного письма, а й цінним свідченням своєї епохи. Кожен текст можна сприймати окремо, що дозволяє щоразу відкривати нові грані авторського погляду. Це не просто роздуми про книги — вони розкривають саму Шимборську: її інтелектуальні симпатії, світосприйняття та внутрішній досвід. Фейлетони залишаються цікавими для всіх, хто цінує гумор, мудрість і мистецтво мислення, адже, як наголошує письменниця, немає більшої насолоди, ніж мислити.

Висновки до Розділу III.

У цьому Віславу Шимборську розділі розглянуто як фейлетоністку з чіткою поетикою і впізнаваним стилем, а також проаналізовано, як тексти циклу «*Lektury nadobowiązkowe*» перетворює книжку з об'єкта рецензії на відправну точку ширшої розмови про культуру, історію, мистецтво, науку, природу, мову й повсякдення.

Окреслено композиційні рішення та техніку письма: машинописна сторінка без абзаців, зібраність і ритм суцільної фрази, увага на початок фейлетону, який задає темп і інтонацію всього тексту. Простежено еволюцію обсягу (від коротких нотат до довших, іноді двосторінкових), а також мозаїчність тематик — від саг, листів, антологій, poradників і словників до балету, кіно, зоології, медицини, архітектури й математики. Показано, що ця

різномірність не розсипається, бо тримається на послідовній авторській оптиці та вмінні працювати з деталлю.

Проаналізовано мовні особливості текстів Шимборської: увага на чисту польську мову, критичне ставлення до зайвих іншомовних запозичень і наукового жаргону, а також іронічне викриття канцеляриту та рекламної мови. Фейлетон у Шимборської працює як чутлива хроніка часу, він документує симптоми доби й одночасно інтерпретує їх.

Уздовж хроніки 1968–1973 років простежено тематичні вектори й спосіб аргументації. 1968 рік подано як перевірку меж літературної уяви й відповідальності читання (від Атлантиди до антологій та народних казок). 1969-й зосереджує погляд на мистецькій спадщині та змінності інтерпретацій (від Візантії й єгиптології до нового прочитання класики). 1970-й формує екологічно-наукову рамку: популяризацію природничих знань, критику сенсаційності й захист допитливості як самостійної цінності. 1971-й досліджує психологічні константи — стійкість забобонів, дисципліну любові та обмеженість авторитетів — і закликає до критичного мислення. 1972-й показує історію як простір перевірки влади на людяність (Венеція, приватний вимір життя Наполеона, суспільне ставлення до психічного здоров'я). 1973-й виводить у центр мову й освіту: мотивацію у вивченні мов, еволюцію слів і підтримку дитячої творчості як альтернативу школі мовчання. Узагальнено, що в усі ці роки незмінним лишається метод: від конкретної книжки — до суспільно значущої думки.

Отже, у розділі з'ясовано, як саме формується поетика й стиль Шимборської-фейлетоністки; показано, як вона працює зі змістом книжок і мовою; простежено, як фіксує умови книжкової культури та соціальні зміни; проаналізовано тематичні кластери 1968–1973 років і спосіб їхнього розгортання. Отримані результати підтверджують, що тексти циклу «*Lektury nadobowiązkowe*» це не випадковий відступ від поетичної творчості, а глибока інтелектуальна практика, де ясність мови, етична чутливість і

прагнення до пізнання формують новий тип короткої, але змістовно насиченої форми.

ВИСНОВКИ

У центрі цієї роботи стоять фейлетони Віслави Шимборської, передусім цикл «Lektury nadobowiązkowe». Саме вони найкраще показують, як поетеса перетворила короткий газетний текст на інструмент осмислення культури, мови та повсякденного життя. Фейлетон у її виконанні — це не проста рецензія на книжку і не побіжна замітка, натомість коротка розповідь-роздум, у якій книжка слугує відправною точкою, а далі відкривається ширша тема: від історії та мистецтва — до науки, етики, звичок читання. Така побудова створює особливий тип діалогу з читачем: авторка не нав'язує готових висновків, а пропонує рух думки, у якому поєднані точність спостереження, ясність формулювань і доброзичлива іронія.

Проведений аналіз показав кілька сталих рис польської мисткині. По-перше, функціональну багатошаровість: інформація, освіта, критика, розвага і рефлексія працюють одночасно. Читач дізнається нове, але так само вчиться бачити знайоме інакше. По-друге, особливу інтонацію: без зверхності, з емоційною мірою, з повагою до адресата. По-третє, послідовну мовну політику: авторка уникає зайвих запозичень і туманних термінів, обирає прості й точні слова, дбає про прозорість викладу. Усе це робить фейлетони доступними для широкої публіки без втрати змістової глибини.

Окремо слід відзначити роботу Шимборської з формою: вона вибудовує текст як єдине висловлювання без дрібних фрагментів, що підсилює цілісність думки, дисциплінує автора й утримує увагу читача. Захопливий початок одразу окреслює тему, тон і кут зору; кожен фейлетон має ясний центр, проте допускає відгалуження у вигляді коротких відступів, що збагачують контекст і повертають до основної лінії.

Не менш важливим є і вибір книжок. Шимборська читає широко — поезію, есеї, довідники, науково-популярні видання, альбоми, матеріали про мистецтво, історію, природу й мову. Вона цікавиться не лише класикою, а й творами, що часто залишаються на маргінесі культурної уваги. Завдяки

цьому фейлетон стає природним майданчиком для поєднання різних знань і досвідів, де міждисциплінарність проявляється без декларацій.

На цьому тлі чіткіше видно місце фейлетонів у ширшому профілі авторки. Поезія і публіцистика тут не конкурують, а підсилюють одна одну. Спільними є коротка дистанція до читача, іронія без злості, любов до точного слова, особиста відповідальність за інтонацію. Основна відмінність полягає в рухові думки: вірш концентрує досвід, фейлетон же дозволяє читачеві вчитуватися в нього поступово. Саме тому цикл «Lektury nadobowiązkowe» і суміжні публіцистичні тексти слід розглядати як рівноправну частину творчості Шимборської, а не як побічну діяльність.

Біографічна лінія підтверджує цей висновок. Ранній досвід у редакціях, перші театральні міні-рецензії, огляди преси, практична робота з авторськими рукописами — усе це виробило в ній уважність до факту, звичку економно поводитися зі словом і вміння тримати баланс між критичністю й доброзичливістю. Подальша співпраця з літературними тижневиками та перехід до регулярної фейлетонної колонки, зміна майданчиків публікації — усе це не ламало стилю Шимборської, а навпаки, розширювало тематику та ракурси її текстів. Важливо підкреслити, що навіть за складних умов медіального й політичного тиску вона зберігала власний голос. Поетеса уникала гасел і концентрувалася на тому, що піддається перевірці розумом і досвідом читання.

Внесок фейлетонів можна розглядати у трьох ключових аспектах. Перший — культурний. Тексти Шимборської сприяють розвитку звички мислити через читання, знайомлять із різними галузями знань та допомагають обирати книжки не за модою, а за інтересом і пізнавальною цінністю. Другий — мовний. Послідовне прагнення до чистоти та ясності вираження встановлює високі стандарти публічного письма, де простота є результатом опрацьованості думки, а не відсутністю змісту. Третій — етичний. Уважне ставлення до читача, делікатність у висвітленні чутливих

тем і здатність говорити про складні питання без надмірної риторики формують довіру, завдяки якій короткий текст набуває ваги.

Отримані спостереження дозволяють сформулювати головний висновок: фейлетон у виконанні Шимборської виступає як справжня лабораторія думки. У ній поєднуються ясність мови та етична відповідальність, а радість пізнання — із вимогливим ставленням до факту й слова. Така взаємодія перетворює короткий газетний текст на інтелектуальну цінність, здатну утримувати увагу читача та спонукати до власних висновків. Саме тому її фейлетони займають важливе місце в сучасній культурній пам'яті: стаття про книжку стає приводом замислитися про нас самих — як ми читаємо, мислимо й живемо серед текстів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Bikont A., Szczęsna J. Pamiątkowe rupiecie. Biografia Wisławy Szymborskiej. Wydawnictwo Znak. Kraków, 2012. 532 c.
2. Chmielowski P. Najdawniejsze nasze felietony. Pamiętnik Literacki 1902. t. 1. nr 1/4.
3. Cyprian K. N. Pisma wybrane. T. 4. Państwowy Instytut Wydawniczy. Warszawa, 1968. 928 c.
4. Fazan J. Szymborska prywatna i kłopotliwa. Nowa Dekada Krakowska 2016. nr 6. C. 6-19.
5. Fryz-Więcek A. Przedstawienia od 1945 roku. URL: <https://www.cyfrowemuzeum.stary.pl/okresy/przedstawienia> (data dostępu: 12.10.2025).
6. Głębicka E. Grupy literackie w Polsce 1945–1989. Wiedza Powszechna. Warszawa, 2000. 65 c.
7. Grądział-Wójcik J., Skibski K. Niepojęty przypadek. O poezji Wisławy Szymborskiej. Wydawnictwo Pasaż. Kraków, 2015. 474 c.
8. Jedliński R. Analiza felietonu w szkole ponadpodstawowej z perspektywy komunikacyjno-pragmatycznej. Dydaktyka Polonistyczna 2020. nr 6.
9. Kondek S. Wszystko niezwykłe. Efekt biografii Wisławy Szymborskiej. T. 4. Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis. Studia Poetica, 2016. C. 204.
10. Lipski J. J. Przewodnik encyklopedyczny literatura polska. Wydawnictwo Naukowe PWN. Warszawa, 1984. 702 c.
11. Maciąg W. «Życie Literackie» – jak je pamiętam. Nowa Dekada Krakowska. Dwumiesięcznik Kulturalny 2012. nr 1/2.
12. Małochleb P. «Świat po bajce jest siny», czyli Szymborska po wojnie. URL: <https://ruj.uj.edu.pl/server/api/core/bitstreams/736d91ee-aaf6-4e52-bc99-43f4155388a8/content> (data dostępu: 23.10.2025).
13. Pancerz-Grabowska I. Z teatrów krakowskich. Światlica Krakowska 1946. nr 21.

14. Pietrzak M. Odcinek, felieton, kronika – o tradycji gatunku felietonowego. Towarzystwo Autorów i Wydawców Prac Naukowych UNIVERSITAS. Kraków, 2009. C. 145-154.
15. Pietrzak M. Polski felieton dawniej i dziś. Kilka uwag z ewolucji gatunku. T. 23. Acta Universitatis Wratislaviensis 2012. C. 97-104.
16. Pietrzak M. Recenzja i felieton na tle przemian prasy polskiej kilka uwag z ewolucji gatunku. T. 60. Rozprawy Komisji Językowej ŁTN 2014. C. 251-262.
17. Pietrzak M. Wyznaczniki gatunkowe felietonu drugiej połowy XIX wieku. Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Łódź, 2013. 347 c.
18. Polska delegacja kulturalna w Sofii. Życie Literackie. 1954. nr 48. 8 c.
19. Rusinek M. Na nowo odkryte felietony Wisławy Szymborskiej. URL: <https://trojka.polskieradio.pl/artykul/1524718,na-nowo-odkryte-felietony-wislawy-szymborskiej> (data dostępu: 03.10.2025).
20. Rusinek M. Nic zwyczajnego. O Wisławie Szymborskiej. Wydawnictwo Znak. Kraków, 2016. 206 c.
21. Sławiński J. Dzieło – Język – Tradycja. Wydawnictwo Universitas. Kraków, 1998. 239 c.
22. Szczepankowska I. Człowiek, język, wizja świata w poezji Wisławy Szymborskiej. Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Białystok, 2013. 341 c.
23. Szałagan A. Współcześni polscy pisarze i badacze literatury. Słownik biobibliograficzny. Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne. Warszawa, 1994. 880 c.
24. Szymborska W. Kochany «Dzienniku Polski»!. Dziennik Polski. 1955. nr. 20.
25. Szymborska W. Poczta literacka, czyli jak zostać (lub nie zostać) pisarzem. Wydawnictwo Znak. Kraków, 2024. 200 c.
26. Szymborska W. Szukam słowa. Dziennik Polski. 1945. nr. 39.

27. Szymborska W. Szukam słowa. URL:
<https://www.polskieradio.pl/106/1364/Artykul/529718%2CWislawa-Szymborska-w-poszukiwaniu-slowa> (data dostępu: 09.10.2025).
28. Szymborska W. Wszystkie lektury nadobowiązkowe. Wydawnictwo Znak. Kraków 2015. 941 c.
29. Szymborska W. Z teatrów krakowskich. Recenzja Miejski Teatr im. J. Słowackiego: «Dom otwarty» M. Bałuckiego. Światlica Krakowska. 1947. nr. 5.
30. Szymborska W. Z teatrów krakowskich. Recenzja Stary Teatr «Ich czworo» G. Zapolskiej. Światlica Krakowska. 1947. nr. 8.
31. Szymborska W. Z teatrów krakowskich. Recenzja Teatr Miejski im. J. Słowackiego: «Chory z urojenia» Moliera. Światlica Krakowska. 1947. nr. 7.
32. Szymborska W. Odczyt Noblowski 1996. URL:
<https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1996/szymborska/25586-wislawa-szymborska-odczyt-noblowski-1996/> (data dostępu: 07.10.2025).
33. Szymczak M. Słownik języka polskiego. Państwowe Wydawnictwo Naukowe. Warszawa, 1978. 1103 c.
34. Szvedek W. Kornel Filipowicz i Bułgaria. URL:
https://repozytorium.uwb.edu.pl/jspui/bitstream/11320/14280/1/W_Szvedek_Kornel_Filipowicz_i_Bulgaria.pdf (data dostępu: 16.10.2025).
35. Szvedek W. Wisława Szymborska we wspomnieniach Błagi Dimitrowej. URL:
https://www.postscriptum.us.edu.pl/wp-content/uploads/2018/04/ps2013_2_26.pdf (data dostępu: 27.10.2025).
36. Śliwińska M., Antczak-Sabala. B. Czytelnictwo inaczej, czyli jak? – felieton. Biuletyn EBIB. 2015. 3 c.
37. Światłowska A. Wisława Szymborska we Włoszech. Studium przypadku literackiego sukcesu. Acta Neophilologica 2024. nr 26. C. 74-84.
38. Świerkosz M, Wszystkie lektury feministyczne Wisławy Szymborskiej. Ruch Literacki 2017. t 58. nr 3. 10 c.

39. Tomkowski. J. Moja historia eseju. Warszawa, 2013. 306 c.
40. Włodek A. Debiut z przygodami. Miesięcznik Literacki 1968. nr 10.
41. Włodek A. Plan pracy teatrów krakowskich. Świetlica Krakowska 1946. nr 19.
42. Wojciechowska A. «Poczta literacka» Wisławy Szymborskiej – struktura i pragmatyka. Prace Językoznawcze. Uniwersytet Zielonogórski 2023. C. 125-138.
43. Wojciechowska A. Wisława Szymborska w roli redaktora poczty literackiej. Obraz Nadawcy. Roczniki Naukowe Uniwersytetu Zielonogórskiego. Filologia Polska 2017. 13 c.
44. Wojtak M. Analiza gatunków prasowych. Podręcznik dla studentów dziennikarstwa i kierunków pokrewnych. Wydawnictwo UMCS. Lublin, 2008. 171 c.
45. Wojtak M. Gatunki prasowe. Wydawnictwo UMCS. Lublin, 2004. 329 c.
46. Wojtak M. Rola stylizacji w modyfikowaniu poetyki felietonu. Wydawnictwo UMCS. Lublin, 2007. C. 735-745.
47. Zarzycka A. Rewolucja Szymborskiej 1945–1957. O wczesnej twórczości poetki na tle epoki. Wydawnictwo Poznańskie. Poznań, 2010. 344 c.
48. Zarzycka A. Od «Szukania Słowa» do «Wołania do Yeti». Biografia literacka Wisławy Szymborskiej 1945-1957. Pamiętnik literacki 2010. nr 1. 19 c.
49. Życiorys Wisławy Szymborskiej. URL: <https://www.szymborska.org.pl/szymborska/zyciorys> (data dostępu: 11.10.2025).
50. Żyrek-Horodyska E. Felieton: gatunek romantyczny? Ruch Literacki 2018. t. 59. nr 1. C. 3-19.